

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально – науковий інститут економіки
Фінансово-економічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і аудиту

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеню **магістра**
(бакалавра, магістра)

студента Сухацької Діани Валеріївни
(ПІБ)
академічної групи 071М-20з-1
(шифр)
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
(код і назва спеціальності)
за освітньо-професійною програмою «Облік і аудит»
(офіційна назва)
на тему: «Організація та методика обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості (на прикладі ТОВ «Реаліта»)»
(назва за наказом ректора)

	Прізвище, ініціали	Оцінка	Підпис
Керівник роботи	Пашкевич М.С.		
Рецензент			
Нормоконтроль	Пашкевич М.С.		

Дніпро
2021

ЗАТВЕРДЖЕНО:

завідувач кафедри

МВіАПашкевич М.С.

_____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

«__» _____ року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню роботи ступеню магістра
(бакалавра, магістра)

студенту Суहाцької Д.В. академічної групи 071М-20з-1

(прізвище та ініціали)

(шифр)

спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

(код і назва спеціальності)

за освітньо-професійною програмою «Облік і аудит»

(офіційна назва)

на тему:

«Організація та методика обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості (на прикладі ТОВ «Реаліта»)»

затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від _____

№ _____

Розділ	Зміст	Термін
1	Теоретичні засади обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості підприємства	02.09.2021 р.
2	Організація та методика обліку дебіторської заборгованості	31.10.2021 р.
3	Методика аудиту і аналізу дебіторської заборгованості	30.12.2021 р.

Завдання видано

_____

(підпис керівника)

Пашкевич М.С.

(прізвище, ініціали)

Дата видачі 02.09.2021 р.

Дата подання до екзаменаційної комісії _____

Прийнято до виконання

_____

(підпис)

Суहाцька Д.В.

(прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка: 80 с., 13 рис., 16 табл., 1 додаток, 29 джерел.

ДЕБИТОРИ, КРЕДИТОРИ, РЕЗЕРВ СУМНІВНИХ БОРГІВ, ДИСКОНТУВАННЯ, ПОТОЧНА ТА ДОВГОСТРОКОВА ДЕБИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ПОКУПЦІ І ЗАМОВНИКИ, ОБОРОТНІ АКТИВИ

Предмет дослідження - теоретико – методологічні та адміністративно – правові засади організації обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості.

Об'єкт дослідження – система обліку, аналізу і аудиту ТОВ «Реаліта».

Мета роботи – теоретичне й методичне обґрунтування положень та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення методики обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості, яка забезпечить організаційно-економічні умови ефективної діяльності підприємства.

Результати та їх новизна – метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги по строкам непогашення; використання методу розрахунків з покупцями – методу надання знижок за дострокову оплату; створювання резерву сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності.

Практичне значення результатів роботи полягає в тому, що їх використання дає можливість розробити рекомендації з удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості на підприємствах відповідно до сучасних умов господарювання. Отримані результати спрямовані на підвищення достовірності, оперативності та аналітичності обліку на підприємстві.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	9
1.1. Сутність дебіторської заборгованості як об'єкту обліку і аудиту	9
1.2. Класифікація дебіторської заборгованості	14
1.3. Нормативно – правова база обліку дебіторської заборгованості	17
1.4 Фінансовий аналіз діяльності підприємства ТОВ «Реаліта»	19
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	28
2.1. Організація документообігу поточної дебіторської заборгованості підприємства	28
2.2. Облік дебіторської заборгованості підприємства ТОВ «Реаліта»	39
2.3. Дисконтування дебіторської заборгованості	42
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА АУДИТУ І АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	50
3.1. Мета, завдання, джерела інформації для аудиту розрахунків з дебіторами	50
3.2. Програма аудиту дебіторсько-кредиторської заборгованості	53
3.3. Аудит дебіторської заборгованості	67
Висновки до розділу 3	73
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасної економічної кризи в Україні досить велика кількість підприємств та організацій знаходиться в скрутному становищі, маючи досить велику проблему неплатежів. Однією з головних умов підтримки необхідного рівня ліквідності і платоспроможності підприємств, що функціонують в умовах ринку, є ефективне управління поточною дебіторською заборгованістю. Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в складі поточних активів і впливає на фінансовий стан підприємства.

Актуальність даної теми зростає в умовах пандемії коронавірусу, яка захопила увесь світ. Фінансово-економічна діяльність суб'єктів господарювання в період пандемії, потребує використання сучасних підходів до проблем платіжно-розрахункових взаємозв'язків між підприємствами, тому зростає роль правильного здійснення обліку та ефективного аналізу дебіторської заборгованості для прийняття управлінських рішень, яке є досить актуальним і потребує детального розгляду.

Дослідженням питань обліку і аудиту дебіторської заборгованості займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них Ганусич В. О. та Гурська І. В., які досліджували управлінський та організаційний аспекти обліку дебіторської заборгованості [1], Соловей Н. В. та Маліношевська К. І., які вирішували проблеми обліку дебіторської заборгованості [2], Пінчук Т. А. та Шрам Т. В., що займалися організаційно-методичними проблемами обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством [3], Гайдучок Т. С. та Цегельник Н. І., які досліджували основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі та багато інших.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне й методичне обґрунтування положень та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення методики обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості, яка забезпечить організаційно-економічні умови ефективної діяльності підприємства.

Для досягнення визначеної мети дипломного дослідження передбачається вирішення наступних завдань:

- визначити економічну сутність дебіторської заборгованості як об'єкту обліку і аудиту;
- визначити склад та класифікацію дебіторської заборгованості;
- означити нормативне забезпечення обліку дебіторської заборгованості;
- надати характеристику та зробити аналіз господарської діяльності ТОВ «Реаліта»;
- продемонструвати організацію аналітичного та синтетичного обліку операцій з постачальниками та покупцями на ТОВ «Реаліта»;
- відобразити операції з постачальниками та покупцями в облікових регістрах та фінансовій звітності;
- показати наявні методичні прийоми аудиту та порядку отримання аудиторських доказів аудиту дебіторської заборгованості підприємств;
- узагальнити результати аудиту для використання в системі управління ТОВ «Реаліта»;
- розробити заходи щодо вдосконалення обліку і аудиту дебіторської заборгованості.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є система обліку, аналізу і аудиту ТОВ «Реаліта».

Предметом дослідження є теоретико – методологічні та адміністративно – правові засади організації обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, вирішення завдань використано методи:

- теоретичного аналізу та синтезу, абстрагування та конкретизації, узагальнення, порівняння, моделювання – для вивчення досвіду організації обліку і аудиту дебіторської заборгованості на підприємствах;

- бухгалтерське спостереження – для збирання первинної інформації про факти господарського життя та її реєстрація в документах;
- прогнозування та моделі регресійного аналізу – для планування взаємозв'язку показників діяльності базового підприємства.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що за характером та змістом розглянутих проблем, а також об'єктом і предметом дослідження магістерська робота є комплексним дослідженням методології організації обліку і аудиту на дебіторської заборгованості на підприємствах України:

удосконалено:

- метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги по строкам непогашення;
- використання методу розрахунків з покупцями – методу надання знижок за дострокову оплату;
- створювання резерву сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності.

Практичне значення результатів роботи полягає в тому, що їх використання дає можливість розробити рекомендації з удосконалення обліку та аудиту дебіторської заборгованості на підприємствах відповідно до сучасних умов господарювання. Отримані результати спрямовані на підвищення достовірності, оперативності та аналітичності обліку ні підприємстві.

Результати дослідження, викладені у магістерській роботі, знайшли практичне застосування на ТОВ «Реаліта».

Результати наукових досліджень автора використовуються у навчальному процесі НТУ «Дніпровська політехніка», зокрема у викладанні дисципліни «Фінансовий облік І».

Апробація результатів магістерської роботи. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту,

оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції» (м. Херсон, 17-18 листопада 2021 р.) – Херсонський національний технічний університет, 2021.

Публікації. За результатами досліджень опубліковано одна наукова праця – тези доповіді у збірниках матеріалів науково-практичної конференції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність дебіторської заборгованості як об'єкту обліку і аудиту

У процесі фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми контрагентами. Відвантажуючи виготовлену продукцію, підприємство, як правило, не отримує оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця. Таким чином, протягом періоду від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості. Методологію обліку, основні поняття та порядок розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності визначає П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [5].

Згідно П(С)БО 10 визначається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її сума може бути достовірно визначена. Відповідно до П(С)БО 10 поділяється на довгострокову і поточну. Дебіторська заборгованість у бухгалтерському обліку класифікується в залежності від: термінів її погашення, ймовірності її погашення, оцінки відображення її в балансі.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визначається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визначається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування [6].

Довгострокова дебіторська заборгованість це сума, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

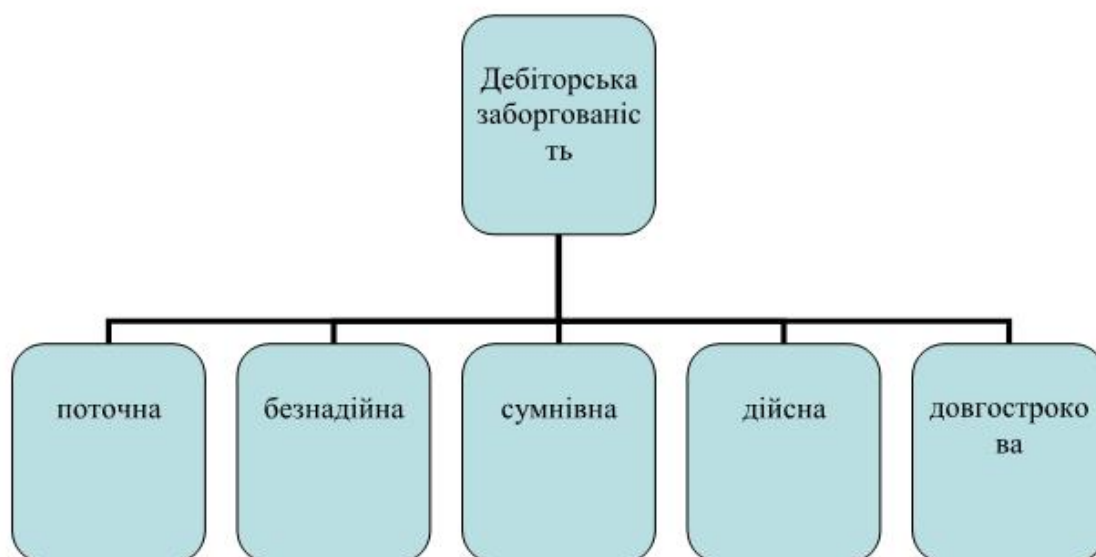

Рис.1.1. Види дебіторської заборгованості

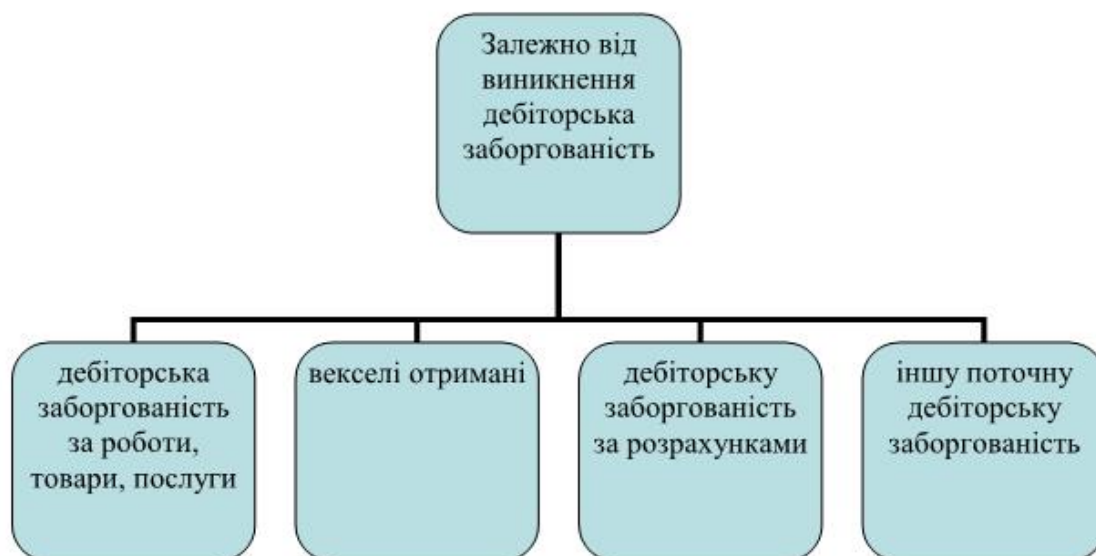

Рис.1.2.Залежність дебіторської заборгованості від виникнення

Таким чином, облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється чітко визначеним нормативом – П(С)БО 10. Відповідно дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову і поточну в свою чергу дебіторська заборгованість у бухгалтерському обліку класифікується в

залежності від: термінів її погашення, ймовірності її погашення, оцінки відображення її в балансі.

Довгострокова дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. При цьому слід розуміти, що при віднесенні заборгованості до поточної або довгострокової до уваги береться не загальний очікуваний строк оплати згідно з договором, а очікуваний строк до погашення, який залишився з дати балансу.

До довгострокової дебіторської заборгованості відносять:

- заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в балансі орендодавця;
- надання позик іншим підприємствам;
- надання позик фізичним особам;
- заборгованість, що виникає при надзвичайних подіях - пожежі, повені, крадіжці тощо.

Достовірна оцінка довгострокової дебіторської заборгованості має суттєвий вплив на правильне відображення інформації в облікових регістрах і звітності. Важливу роль при цьому відіграє принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку таких методів оцінки дебіторської заборгованості, які будуть запобігати завищенню оцінки активів. Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

До іншої дебіторської заборгованості відноситься видача довгострокових позик працівникам підприємства та інші види розрахунків. Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає під час нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

П(С)БО 10 визначає методи оцінки дебіторської заборгованості при зарахуванні її на баланс, на дату складання звітності та при списанні з балансу як безнадійної.

Згідно з П(С)БО 10, безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності.

Дебітори - юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Сумнівний борг - поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

Класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи.

Поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг, що визнана безнадійною, списується з балансу з відображенням втрат у складі інших операційних витрат.

У процесі діяльності підприємство не завжди здійснює розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами одночасно з передачею майна, виконанням робіт, наданням послуг тощо. У зв'язку із цим у нього виникає дебіторська заборгованість.

Дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи. За даними бухгалтерського обліку можна визначити суму заборгованості на будь-яку дату, але звичайно така сума визначається на дату балансу. Оскільки відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку підприємства подають також проміжну (квартальну) звітність, то суму дебіторської заборгованості підприємства слід визначати щоквартально.

Порядок бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності регулюються П(С)БО 10. Дія П(С)БО 10 не поширюється тільки на бюджетні установи, всі інші юридичні особи зобов'язані керуватися його вимогами.

Класифікація згідно з П(С)БО 10 дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову і короткострокову.

У НП(С)БО 1 дається визначення операційного циклу - це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності й отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг [4]. Визначення нормального операційного циклу у стандартах немає, однак, використовуючи наведене вище визначення операційного циклу, можна зробити висновок, що це

операційний цикл у звичайних умовах діяльності. Звичайно операційний цикл не перевищує 12 місяців, але за деякими видами діяльності він може продовжуватися більше одного року. Незважаючи на це, заборгованість, що виникла в ході такого операційного циклу, все одно визнається не довгостроковою, а поточною.

Отже, довгострокова заборгованість - це в основному заборгованість, непов'язана з операційною діяльністю.

Таким чином, якщо заборгованість, що виникла, не пов'язана з операційним циклом (наприклад, заборгованість орендарів за операціями фінансової оренди, працівників за наданими їм позиками), але передбачається, що вона буде погашена в термін менше 12 місяців, то така заборгованість визнається поточною. Датою балансу звичайно є останній день звітного періоду.

З наведених вище визначень довгострокової і поточної дебіторської заборгованості слід зробити висновок: оскільки віднесення заборгованості до поточної або довгострокової прив'язане до дати балансу, на вказану дату слід переглядати довгострокову заборгованість за окремими дебіторами за термінами її погашення. Якщо виявиться, що до терміну погашення заборгованості залишилося менше 12 місяців, колишню довгострокову заборгованість слід відобразити на дату балансу як поточну.

1.2 Класифікація дебіторської заборгованості

До дебіторської заборгованості відносять кошти, що належать до виплати підприємству його боржниками.

Класифікація дебіторської заборгованості може бути проведена у відповідності із різними критеріями, тому буде виглядати як така, що складається із різних складових частин.

За термінами, в які планується отримати від покупця відшкодування дебіторської заборгованості, дебіторську заборгованість можна класифікувати наступним чином (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Класифікація дебіторської заборгованості

Таким чином, згідно із планованими термінами оплати можна виділити 2 основних типи дебіторської заборгованості.

За станом оплати дебіторської заборгованості можна виділити такі категорії (рис. 1.4) [7].

Рис. 1.4. Класифікація дебіторської заборгованості за станом оплати

Як можна бачити із наведеного вище рисунку, віднесення до категорії простроченої або непростроченої дебіторської заборгованості має суто

відносний характер і являє собою величину, залежну від облікової політики підприємства та політики підприємства щодо формування своєї клієнтської бази.

За місцезнаходженням дебіторів, тобто виходячи із поняття резидентності, можна поділити дебіторську заборгованість підприємства на наступні 2 класи :

1. Дебіторська заборгованість із дебіторами – резидентами.
2. Дебіторська заборгованість із дебіторами – нерезидентами.

За валютою, в якій номіновано сумою дебіторської заборгованості, можна виділити такі види :

1. Дебіторська заборгованість у національній валюті.
2. Дебіторська заборгованість у іноземній валюті.

За цільовим призначенням дебіторська заборгованість може складатися із

1. Дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію.
2. Дебіторської заборгованості за реалізовані товари.
3. Дебіторської заборгованості за реалізовані послуги.
4. Дебіторської заборгованості за реалізовані ТМЦ.
5. Дебіторської заборгованості із оренди.
6. Дебіторської заборгованості інших дебіторів.

Крім того, може мати місце дебіторська заборгованість за іншими операціями, які безпосередньо не відносяться до реалізації продукції та доходів від іншої операційної діяльності [7]:

1. Дебіторська заборгованість підзвітних осіб. Це є видані кошти фізичним особам, за які вони мають звітуватися підприємству у встановлений законодавством термін.

2. Дебіторська заборгованість бюджету перед підприємством. Ця заборгованість виникає у випадку, коли при здійсненні своєї діяльності підприємство зафіксує заборгованість бюджету по податкових платежах перед підприємством. Аналогічна за своїм економічним змістом дебіторська

заборгованість виникає, коли підприємство фіксує заборгованість фонду соціального страхування.

3. Дебіторська заборгованість по виданих авансах. Така дебіторська заборгованість виникає, коли підприємством сплачує грошові кошти у вигляді попередньої оплати і ще не отримало за них відповідні активи у якості компенсації.

4. Дебіторська заборгованість по векселях. Така дебіторська заборгованість виникає у підприємства по отриманих векселях, які відповідно до законодавства України можуть бути видані лише за фактично надані роботи (послуги) або фактично реалізовану продукцію.

5. Дебіторська заборгованість по дивідендах. Ця категорія дебіторської заборгованості виникає у тому випадку, коли підприємства мають частки у статутних капіталах інших підприємств і фіксують нарахування дивідендів.

6. Дебіторська заборгованість за штрафами. Цей вид дебіторської заборгованості виникає у разі виникнення у підприємства штрафів за невиконання тих чи інших господарських договорів.

За планованим методом погашення дебіторської заборгованості можна виділити такі її види, як дебіторська заборгованість, що має бути погашена грошовими коштами, і дебіторська заборгованість, що має бути погашена не грошовими активами.

1.3 Нормативно – правова база обліку дебіторської заборгованості

Законодавчі та нормативні документи, що регулюють облік дебіторської заборгованості, їх короткий зміст та використання в дипломній роботі наведено на Рис.1.5:

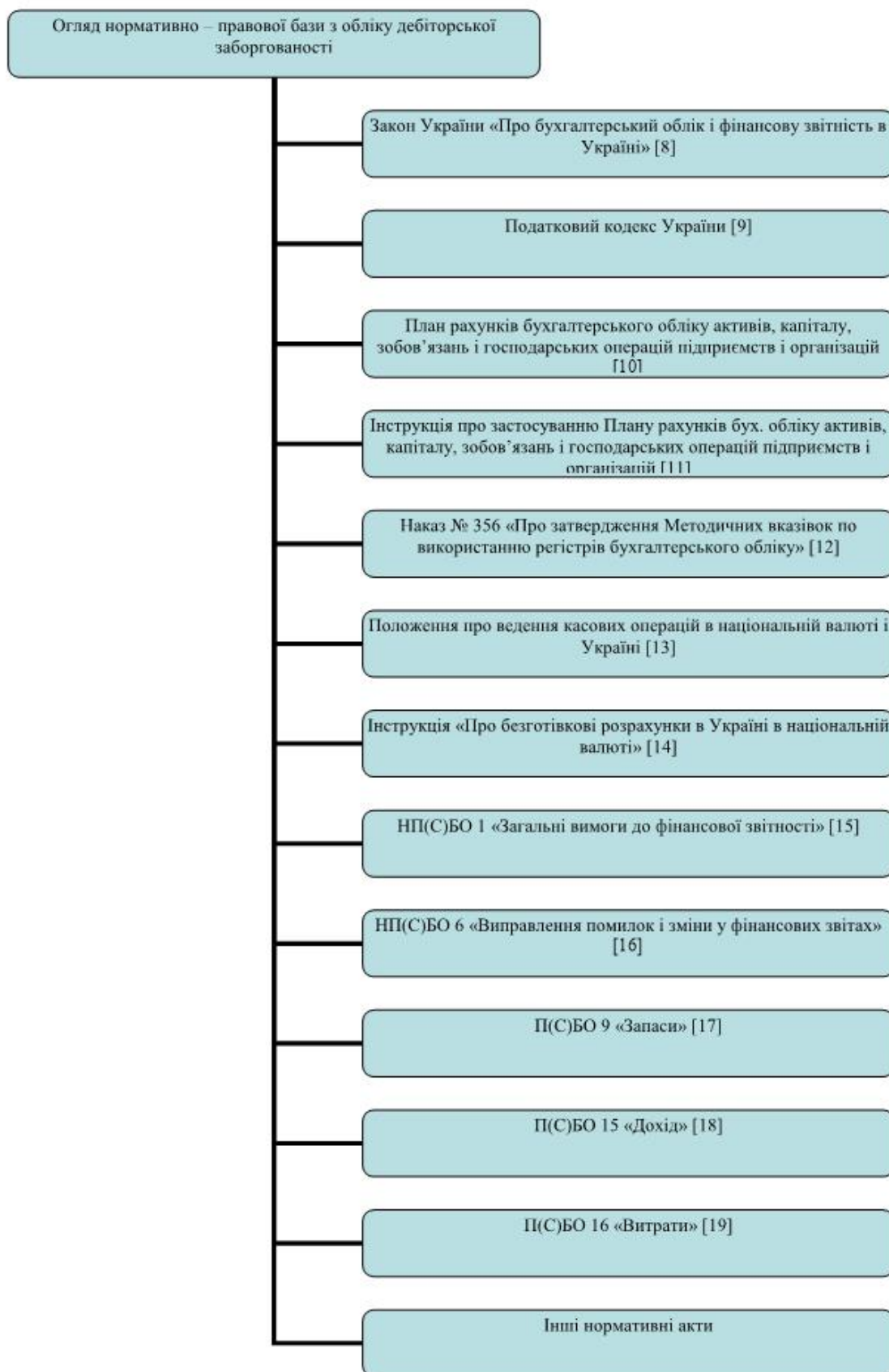

Рис.1.5. Огляд нормативно – правової бази з обліку дебіторської заборгованості

1.4 Фінансовий аналіз діяльності підприємства ТОВ «Реаліта»

Власні оборотні кошти (ВОК) розраховуються за наступною методикою: $ВОК = \text{Поточні активи} - \text{Поточні пасиви}$

Таким чином, власні оборотні кошти - це різниця між поточними оборотними активами (вартість оборотного капіталу в матеріально-речовій і грошовій формах) і поточними (короткостроковими) зобов'язаннями підприємства (короткострокові кредити, зобов'язання перед: постачальниками, бюджетом по податках і платежах, працівниками, іншими підприємствами по отриманих авансах і т.д.) [20].

Джерела формування запасів (ДФЗ) визначаються таким чином:

$ДФЗ = \text{Власні оборотні кошти} + \text{Короткострокові кредити банку і короткострокові позики для покриття запасів} + \text{Розрахунки з кредиторами за товари, роботи послуги.}$

Порівнюючи приведені вище три основні показники (ЗЗ, ВОК і ДФЗ), в практиці фінансового менеджменту можна умовно виділити такі рівні фінансової стійкості підприємства:

1) абсолютну фінансову стійкість, яка характеризується нерівністю:

$$ЗЗ < ВОК$$

2) нормальну фінансову стійкість, для якої виконується наступна нерівність :

$$ВОК < ЗЗ < ДФЗ$$

3) нестійкий фінансовий стан, для якого характерною є нерівність типу:

$$ЗЗ > ДФЗ$$

Економічний зміст даної нерівності полягає в тому, що запаси і затрати неможливо покрити джерелами коштів.

4) критичний фінансовий стан характеризується такою ситуацією, коли не тільки не виконується нерівність 3), але й мають місце «непокріті збитки», а також «Довгострокові кредити та позики, що не погашені в строк».

**Агрегований баланс для аналізу фінансового стану підприємства, тис.
грн.**

Показник	На початок року	На кінець року
ЗЗ	715,2	998,9
ВОК	581	667,4
ДФЗ	622,8	763,2

Аналіз отриманих даних свідчить про нестійкий фінансовий стан. Це означає, що підприємство, якщо всі кредитори водночас пред'являть вимогу погасити заборгованість, буде не в змозі розрахуватися в повному обсязі, та в кінцевому підсумку буде вимушене користуватися для цих цілей іншим джерелом (менш ліквідним - дебіторською заборгованістю). В даному випадку це був би найбільш ймовірний вихід, тому що кредитів підприємство не залучає (ні довгострокових, ні короткострокових). Хоча підприємство в цілому, можна сказати, забезпечене оборотними коштами, але всі вони мобілізовані в активи, які повільно реалізуються, і в дебіторську заборгованість.

Але аналізу тільки ліквідних активів підприємства далеко не достатньо для визначення ступеню його платоспроможності, тому на практиці розраховують деякі інші показники.

Коефіцієнти ліквідності в оцінці фінансового стану підприємства є найбільш важливими. Ці показники визначають стан ділової активності підприємства і його ефективність, спроможність наявними власними коштами розрахуватися з кредиторами, акціонерами, бюджетом, банками [21].

Аналізуючи показники ліквідності за строками, підприємства визначають, наскільки швидко виробничі запаси і дебіторська заборгованість перетворювались у наявні гроші.

На підставі даних другого розділу активу балансу розраховують коефіцієнти ліквідності. На практиці використовують три коефіцієнти ліквідності.

При обчисленні першого показника до ліквідних коштів включають лише грошові кошти у касі, на банківських рахунках, а також цінні папери, які можуть бути реалізовані на фондовій біржі. Цей показник носить назву коефіцієнта абсолютної ліквідності. Він розраховується як відношення суми грошових коштів до короткострокових зобов'язань [21].

Коефіцієнт абсолютної ліквідності дає змогу визначити, яку частину короткострокової заборгованості підприємство може негайно погасити. Він розраховується по формулі :

$$AL = (K_i + G_k) / П, \quad (1.1)$$

де K_i - кошти на розрахунковому та інших рахунках ;

G_k - гроші в касі ;

$П$ - поточні зобов'язання.

На початок року : $10500/134200 = 0,09$

На кінець року : $5250/331500 = 0,016$

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності повинно бути у межах від 0,2 до 0,35.

Другим коефіцієнтом, який характеризує ступінь ліквідності підприємства, є коефіцієнт швидкої ліквідності (Acid test ratio, Quick ratio), який відрізняється від коефіцієнта абсолютної ліквідності тим, що в склад ліквідних коштів включається також дебіторська заборгованість та інші активи. Він обчислюється за формулою:

$$QR = (K_i + G_k + Дз) / П, \quad (1.2)$$

де $Дз$ - дебіторська заборгованість.

На початок року : $55500/134200 = 0,41$

На кінець року : $166850/331500 = 0,5$

Цей показник характеризує прогнозні платіжні можливості підприємства при умові своєчасного проведення розрахунків з дебіторами. Цей коефіцієнт повинен дорівнювати або бути більшим 1, але реально для українських підприємств він складає не більше 0,7 - 0,8. Виходячи з цього рекомендоване значення 0,3 - 1.

Третій коефіцієнт - коефіцієнт загальної ліквідності (Current Ratio) має в своєму чисельнику ще й суму виробничих запасів:

$$CR = (K_i + G_k + D_z + Z_z) / П, \quad (1.3)$$

де Z_z - виробничі запаси.

На початок року : $715200/134200 = 5,33$

На кінець року : $998900/331500 = 3,01$

Згідно з міжнародною практикою, значення коефіцієнта ліквідності повинні знаходитися в межах від одиниці до двох (іноді до трьох) [27]. Нижня границя обумовлена тим, що оборотних коштів повинне бути щонайменше досить погашення короткострокових зобов'язань, інакше компанія виявиться під погрозою банкрутства. Перевищення оборотних коштів над короткостроковими зобов'язаннями більш ніж у три рази також є небажаним, оскільки може свідчити про нераціональну структуру активів.

Четвертий коефіцієнт - чистий оборотний капітал (Net working capital), у грошових одиницях:

$$NWC = A_{п} - П \quad (1.4)$$

де $A_{п}$ – поточні активи

На початок року : $715200-134200 = 581000$

На кінець року : $999600-331500 = 668100$

Значення, що рекомендуються: > 0

Різниця між оборотними активами підприємства і його короткострокових зобов'язань. Чистий оборотний капітал необхідний для підтримки фінансової стійкості підприємства, оскільки перевищення оборотних коштів над короткостроковими зобов'язаннями означає, що підприємство не тільки може погасити свої короткострокові зобов'язання, але і має резерви для розширення діяльності. Оптимальна сума чистого оборотного капіталу залежить від особливостей діяльності компанії, зокрема від її масштабів, обсягів реалізації, швидкості оборотності матеріальних запасів і дебіторської заборгованості. Недолік оборотного капіталу свідчить про нездатність підприємства вчасно погасити короткострокові зобов'язання.

Значне перевищення чистого оборотного капіталу над оптимальною потребою свідчить про нераціональне використання ресурсів підприємства.

Обчислення чотирьох різних показників ліквідності обумовлено потребою зробити висновок про стійкий фінансовий стан контрагентами, виходячи із стосунків з підприємством. Наприклад, для постачальника сировини, матеріалів та послуг значний інтерес представляє перший показник; для банку підприємства, яке кредитується - другий, четвертий, для володаря акцій і облігацій підприємства - третій. На Рис.1.6. представлено аналіз показників ліквідності підприємства:

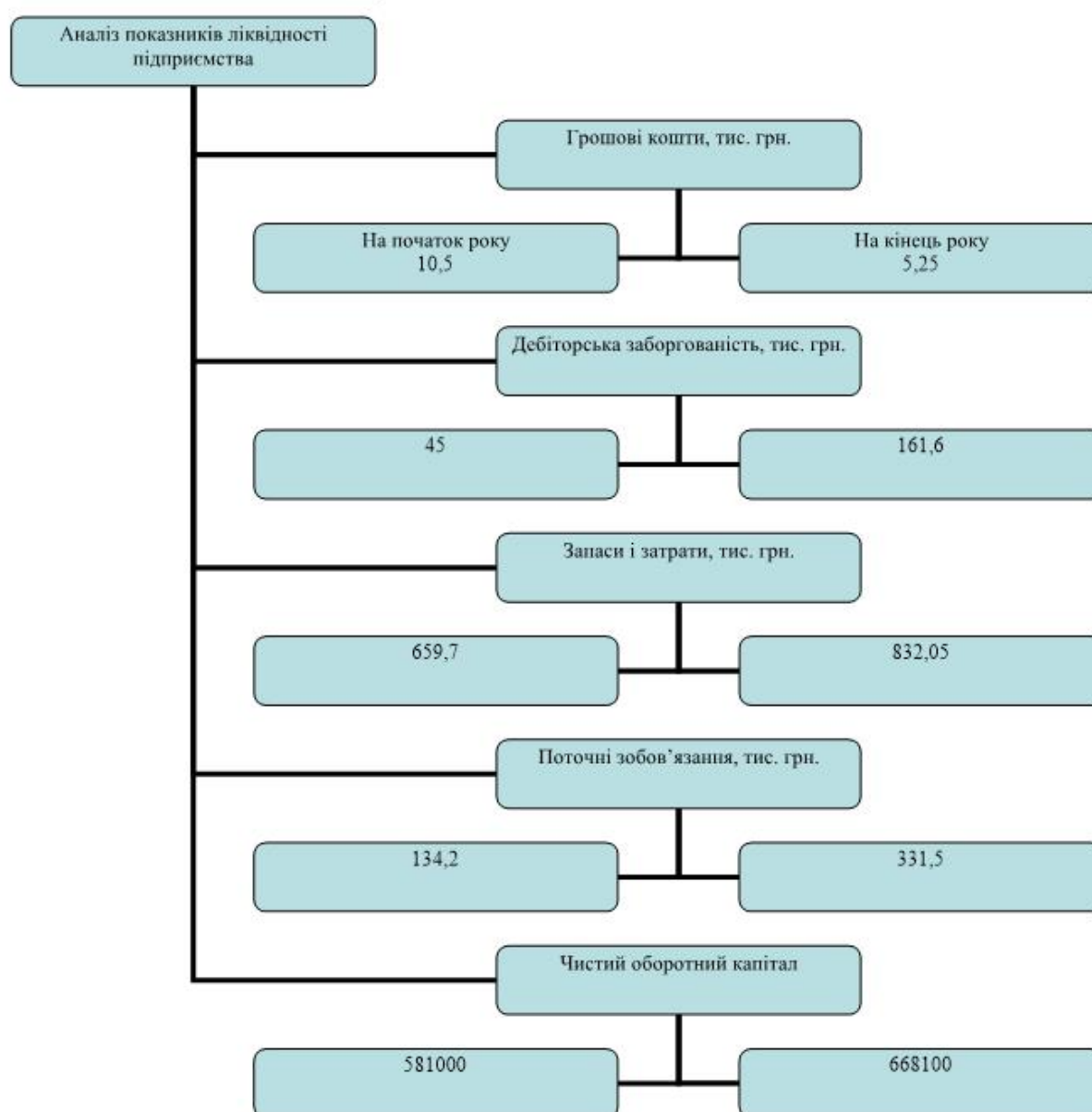

Рис. 1.6. Аналіз показників ліквідності підприємства

На Рис. 1.7 наведемо значення коефіцієнтів ліквідності на початок та на кінець 2020 року:

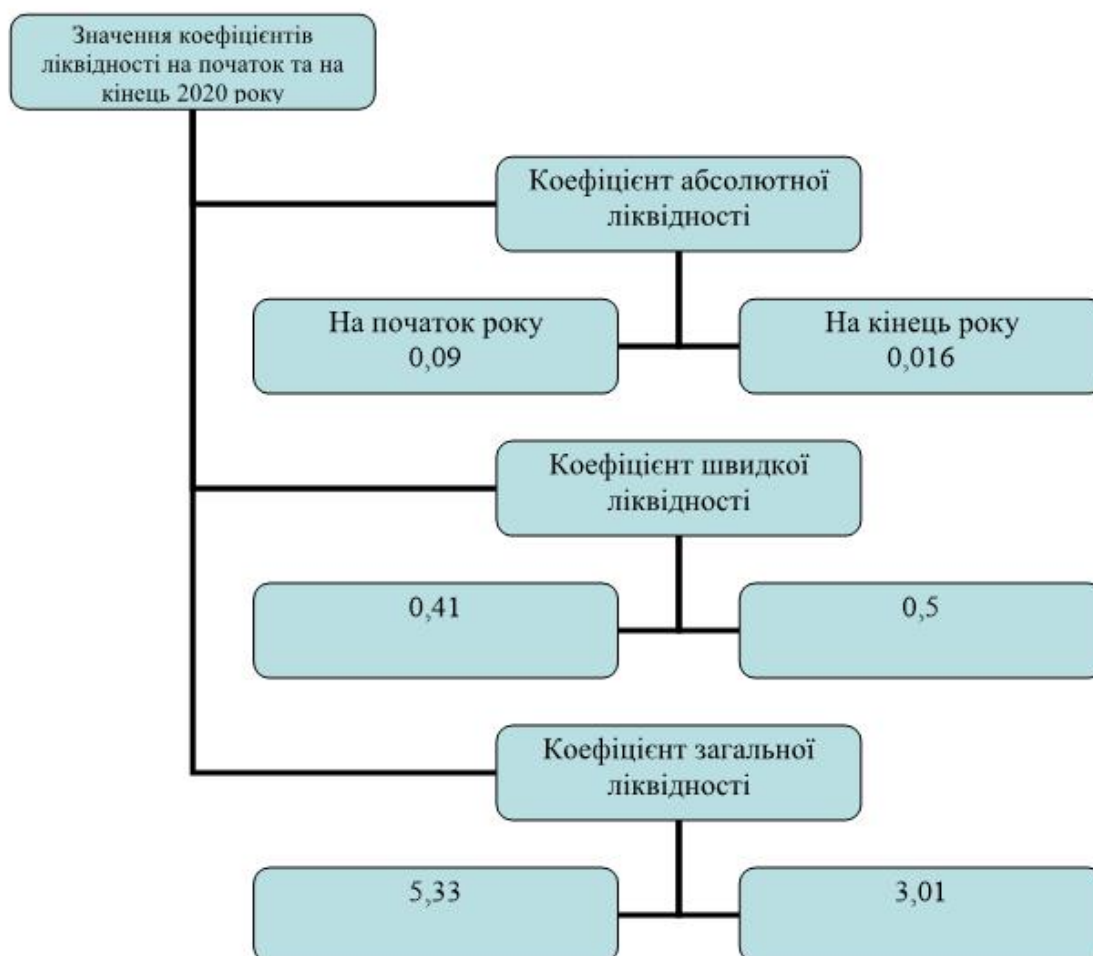

Рис. 1.7. Значення коефіцієнтів ліквідності на початок та на кінець 2020 року

Згідно Рис.1.6 та Рис.1.7. можна зробити висновки про не досить високий рівень ліквідність підприємства за період, що аналізується. Це звичайно свідчить про нестабільне фінансове становище підприємства на протязі всього періоду.

Згідно отриманим даним, коефіцієнт абсолютної ліквідності дуже низький. Його значення свідчить про те, що тільки 1,6% короткострокової заборгованості підприємство може погасити негайно, по зрівнянню з початком періоду - 9%.

Коефіцієнт швидкої ліквідності теж має низьке значення, яке майже вдвічі нижче оптимального. На кінець періоду цей показник декілька збільшився за рахунок збільшення дебіторської заборгованості. А оскільки даний коефіцієнт має вирішальне значення для банків, так як характеризує коефіцієнт має вирішальне значення для банків, так як характеризує ступінь надійності підприємства при поверненні кредитів, тенденція до збільшення свідчить на користь підприємству.

Тобто показники абсолютної і швидкої ліквідності набагато нижчі нормативних значень. Це визнано перевищенням темпів росту поточної заборгованості темпів росту ліквідних коштів підприємства.

Високим лишається тільки показник загальної ліквідності, є досить високим і відповідав нормативному значенню (навіть перевищував його).

Тобто на початок звітної періоду на кожен гривню короткострокових зобов'язань припадало 5,33 гривні поточних активів; на кінець періоду – 3,01 гривні. Але він також мають тенденцію до зменшення. На жаль, високі показники загальної ліквідності свідчать не про стабільний фінансовий стан підприємства і про ефективність його діяльності, а про наявність у підприємства понаднормативних виробничих запасів, що не є позитивною рисою при аналізі фінансового стану підприємства.

Збільшення чистого оборотного капіталу свідчить про нераціональне використання ресурсів підприємства.

Аналіз ліквідності активів підприємства допомагає визначити можливість покриття зобов'язань активами, строк перетворення яких у грошові кошти відповідає строку погашення зобов'язань.

Таким чином, підприємство можна назвати ліквідним (платоспроможним). Та через брак ліквідних коштів підприємство нездатне покрити короткострокові зобов'язання. Більшість коштів підприємства мобілізовані в виробничі запаси, які є важко реалізованими активами і не можуть забезпечити високу платоспроможність підприємства.

Причинами нестачі ліквідних оборотних засобів також є збитковість діяльності підприємства, що веде до нестачі власних джерел для самофінансування, а також відволікання коштів у дебіторську заборгованість та високий показник кредиторської заборгованості.

Висновки до розділу 1

Таким чином, аналізуючи економічну категорію «дебіторська заборгованість», можна зробити висновок, що в економічній літературі існує кілька поширених поглядів, на основі яких дебіторська заборгованість розуміється як зобов'язання інших суб'єктів. Досить негативними ознаками фінансового стану підприємства є надмірні суми дебіторської заборгованості, порушення строків її погашення або загальна неспроможність платити. Збільшення дебіторської заборгованості свідчить про те, що кошти були спрямовані на інші цілі, хоча наявність дебіторської заборгованості в допустимих межах через характер діяльності та є нормальною ознакою господарсько-фінансової діяльності кожного підприємства.

Основним критерієм класифікації дебіторської заборгованості є термін її погашення, який поділяється на короткостроковий і довгостроковий. Довгострокова дебіторська заборгованість – це дебіторська заборгованість, яка не нараховується в звичайному операційному циклі та має термін погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу. З іншого боку, короткострокова дебіторська заборгованість – це суми дебіторської заборгованості, які виникли в звичайному операційному циклі або термін погашення яких настав протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Крім довгострокових і поточних боргів, є безнадійні.

Дебіторська заборгованість у балансі зарубіжних компаній ділиться на групи: 1) рахунки до отримання – вид дебіторської заборгованості, що виникає при реалізації товарів по «відкритому рахунку», без письмового зобов'язання покупця сплатити рахунок, тобто така заборгованість, яка існує в результаті надання короткострокового кредиту продавцем покупцеві. За нормальних умов функціонування підприємства сплата коштів за рахунком має бути отримана впродовж 30-60 днів; 2) векселі до отримання; 3) дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією товарів.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

2.1. Організація документообігу поточної дебіторської заборгованості підприємства

Розглянемо організацію роботи облікового апарату ТОВ «Реаліта».

Основні внутрішні документи, що регулюють організацію облікового апарату ТОВ «Реаліта» наведені на Рис. 2.1:

Рис. 2.1. Основні документи, що регулюють діяльність облікового апарату ТОВ «Реаліта»

Як можна бачити із Рис. 2.1, організація облікового апарату ТОВ «Реаліта» ґрунтується на існуванні чотирьох основних нормативних внутрішніх документів.

Розглянемо питання методики бухгалтерського обліку, що відображені в обліковій політиці ТОВ «Реаліта»

1. Облік необоротних активів. Обліковою політикою ТОВ «Реаліта» передбачено нарахування амортизації на всі види необоротних активів за простим лінійним принципом. Для малоцінних необоротних активів та бібліотечного фонду визначено принцип нарахування 50 відсотків первинної

вартості активу у перший місяць експлуатації об'єкту та 50 відсотків – у місяці вилучення із складу активів. Межею для включення необоротного активу до складу малоцінних та швидкозношуваних предметів є вартісна межа, встановлена у сумі 50-00 грн.

Суттєвим питанням обліку необоротних активів на базовому підприємстві являється облік відстрочених податкових активів. Діючою обліковою політикою обліковою політикою обліку відстрочених податкових активів передбачено відображати лише в річній фінансовій звітності.

Виходячи із обсягів господарської діяльності підприємства ТОВ «Реаліта» можна запропонувати наступні зміни до облікової політики підприємства в частині обліку необоротних активів :

- змінити принцип нарахування амортизації малоцінних необоротних активів та бібліотечних фондів на метод списання 100 відсотків вартості активу у перший місяць експлуатації;

- встановити вартісну межу віднесення необоротних активів підприємства до МШП на рівні 100-00 грн.;

- відображати відстрочені податкові активи у квартальній фінансовій звітності підприємства, що значно вдосконалив облік податку на прибуток.

Також доцільним є впровадження на рахунку 17 відкриття субрахунків для найбільш суттєвих видів відстрочених податкових активів.

2. Облік запасів. Облік запасів на базовому підприємстві передбачено здійснювати, використовуючи метод ФІФО.

Зміна методу обліку вибуття запасів на один із вищенаведених методів дозволить уніфіковано відображати залишки запасів як у фінансовому, так і в податковому обліку.

Також доцільним є відкриття субрахунків 3-го порядку для обліку видів запасів, що використовуються у основній діяльності, та обліку запасів, що не використовуються у основній діяльності.

3. Облік витрат виробництва здійснюється на базовому підприємстві із застосуванням позамовного методу калькулювання. Для вдосконалення обліку

витрат виробництва доцільно впровадити у облікову практику підприємства елементи нормативного калькулювання, а також управління витратами виробництва за відхиленнями.

4. Облік дебіторської заборгованості здійснюється підприємством ТОВ «Реаліта» на підставі П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». З точки зору вдосконалення обліку у облікову політику підприємства навряд чи доцільно вносити зміни, оскільки принцип формування резерву у відповідності із строком, на який було допущено перевищення терміну погашення заборгованості, можна вважати цілком прийнятним для підприємства.

5. Облік власного капіталу на підприємстві ТОВ «Реаліта» здійснюється на рахунках 4 класу. Аналітичний облік власного капіталу ведеться за кожним учасником та видами капіталу. Для здійснення обліку власного капіталу базового підприємства існуюча схема є цілком придатною.

6. Облік зобов'язань на базовому підприємстві ТОВ «Реаліта» здійснюється у відповідності із нормами П(С)БО 11 «Зобов'язання» [22]. Для обліку таких операцій використовуються рахунки 5 та 6 класів Плану рахунків. На сьогоднішній день немає підстав вносити суттєві зміни до облікової політики підприємства в частині організації обліку зобов'язань. Однак до рахунку 54 доцільно відкрити додаткові субрахунки з метою обліку найбільш суттєвих видів відстрочених податкових зобов'язань.

7. Облік доходів та витрат здійснюється на підприємстві ТОВ «Реаліта» із використанням відповідно П(С)БО 15 «Доход» та П(С)БО 16 «Витрати». Облік витрат здійснюється із використанням тільки рахунків 9 класу.

Для вдосконалення документування господарських операцій ТОВ «Реаліта» можна впровадити наступні заходи :

- запровадити облік витрат із використанням одночасно рахунків 8 та 9 класів;

- відкрити додаткові субрахунки на рахунку 92 «Адміністративні витрати».

8. Облік фінансових результатів не потребує суттєвих змін.

Оформлення документів повинно бути організоване таким чином, щоб зацікавлена особа могла все одержати в одному відділі. Проміжні дії повинні здійснюватись працівниками цього відділу або шляхом організації поточності операції, або за допомогою кур'єрського зв'язку.

Для спрощення процесу складання документів здійснюється їх уніфікація, яка передбачає вибір раціональних структур побудови документів, приведення документів до однотипності на основі встановлення оптимальної кількості їх форм і типізації побудови. Уніфіковані первинні документи розроблюються з орієнтацією на обробку їх засобами обчислювальної техніки.

Для контролю та впровадження обробки даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

Крім того необхідно зменшувати кількість документів, що можна досягти за рахунок:

1. Застосування багатоденних і накопичувальних документів замість разових, наприклад, багатоденних нарядів на роботи (дорожній лист водія) та відомостей виробітку (журнал обліку готової продукції) замість одноденних нарядів, лімітно-забірних карток, разових вимог тощо. Це збільшує охоплення інформації, виключає потребу накопичувати дані разових первинних документів, полегшує обробку документів, скорочує затрати праці, часу, коштів, а також зменшує кількість помилок.

2. Усунення зайвої деталізації.

3. Скорочення кількості примірників (копій) документів, що заощадить затрати праці на їх виписку, звірку, порівняння, обробку та зберігання.

4. Поєднання первинного документа з обліковим регістром (наприклад, відпуск матеріалів зі складу без видаткового документа під розписку одержувача в книзі складського обліку з наступним складанням бухгалтерської проводки за підсумками регістрів складського обліку).

5. Оформлення кількох операцій одним документом (наприклад, надходження матеріалів на склад - проставленням спеціального штампу та підписом комірника на рахунку-фактурі постачальника). Цей перспективний

спосіб скорочення кількості документів можна поширити на багато операцій, якщо відповідно перебудувати ряд документів.

Для розробки групувальних реєстрів та відомостей на базовому підприємстві можна рекомендувати для застосування наступні принципи:

1. Ознаки для групування необхідно порівнювати (здійснювати вибірки для контролю за виконанням плану).

2. Показники в групувальній відомості підсумовуються так, щоб результати можна було використати для контролю за виконанням плану як по підприємству в цілому, так і по окремих його підрозділах та виконавцях (наприклад, виконання плану продуктивності праці підприємством в цілому, окремими структурними одиницями, а також виконання норми виробітку окремими робітниками).

3. При підсумовуванні показників в групувальній відомості необхідно забезпечити можливість контролю за збереженням майна підприємства (показники руху цінностей, відповідальність за які несуть різні матеріально відповідальні особи, доцільно групувати окремо).

4. Показники групувальної відомості повинні бути придатними для складання бухгалтерських проводок, запису операцій на рахунках аналітичного обліку без додаткових вибірок і вивчення первинних документів. Це також є обов'язковим і для автоматизованої обробки даних.

5. Побудова групувальної відомості має відповідати позиціям звітних форм (якщо за даним об'єктом обліку складаються звіти), щоб наприкінці звітного періоду підсумки групування можна було перенести безпосередньо до звіту без повторних підрахунків та вибірок.

6. Групувальні відомості необхідно складати так, щоб забезпечити поглиблений аналіз господарської діяльності як підприємства в цілому, так і окремих його підрозділів.

7. Первинний документ необхідно обробляти (разом з його записом до групувальної відомості) протягом одного робочого дня.

До слабких місць організації бухгалтерського обліку на базовому підприємстві можна віднести відсутність графіку документообігу багатьох бухгалтерських документів.

Під документообігом розуміють організовану систему створення, перевірки та обробки первинних документів в бухгалтерському обліку від моменту їх створення до передачі в архів.

Розробка механізму управління документообігом є необхідною складовою організації бухгалтерського обліку, що забезпечує:

- стабільність роботи бухгалтерської служби;
- чіткість руху та оперативність обробки документів;
- своєчасність прийняття управлінських рішень.

Неправильно організований документообіг може призвести до негативних наслідків на підприємстві, зокрема:

- несвоєчасна доставка звітної інформації (документів);
- непрогнозованість маршрутів руху звітних і управлінських документів;
- відсутність відповідальних через незакріпленість документів за відповідними співробітниками;
- неможливість прийняття рішень без залучення додаткової інформації (яка не міститься в документах).

Кожна господарська операція, що здійснена на підприємстві, повинна бути відображена в бухгалтерському обліку. У зв'язку з тим, що документи оформлюють працівники, які здійснюють господарські операції (далеко не завжди бухгалтери), на підприємстві необхідно чітко розмежувати відповідальність за оформлення і подання первинних документів до місць їх обробки та зберігання.

Для того, щоб спроектувати систему документообігу, необхідно встановити порядок створення і руху цих документів, а також визначити коло осіб, відповідальних за їх заповнення чи прийняття рішення по них.

Основними етапами документообігу на базовому підприємстві ТОВ «Реаліта» мають бути:

- складання й оформлення документа;
- прийняття документа бухгалтерією (обліковим центром підприємства);
- рух документів по відділах і робочих місцях до бухгалтерії (облікового центру), їх обробка і використання для бухгалтерських записів;
- передача документів на засоби обчислювальної техніки (машинно-облікові станції) і повернення їх назад (при ручному веденні бухгалтерського обліку);
- передача документів до архіву.

На основі структурної схеми підприємства ТОВ «Реаліта» положень про структурні підрозділи та посадові інструкції співробітників, інших внутрішніх нормативних актів підприємства доцільно розробити графік документообігу на підприємстві, який є додатком до Наказу про облікову політику.

З моменту заведення і до моменту передачі до архіву підприємства справи зберігаються за місцем їх формування, у зв'язку з цим необхідно розрізняти поточний та постійний архів облікових документів.

Поточний архів створюється в бухгалтерії для зберігання документів за поточний рік чи місяць, по яких складено і подано за встановленими адресами бухгалтерську звітність і ті, до яких працівники бухгалтерії часто звертаються.

Згідно з правилами архівної роботи документи минулого року зберігаються в бухгалтерії протягом всього наступного року, після чого здаються до постійного архіву підприємства.

Кожна партія первинних документів за поточний місяць, яка відноситься до певного регістру бухгалтерського обліку, комплектується окремо в хронологічному порядку і супроводжується довідкою для архіву, в якій зазначається місяць і рік, шифр синтетичного обліку, номери документів (з № ... по № ... включно) і кількість листків.

Всі документи, які ведуться на підприємствах, формуються в справі відповідно до затвердженої номенклатури.

Порядок розподілу справ в номенклатурі може бути наступним:

1. Організаційно-розпорядча документація вищестоящих органів.
2. Внутрішня організаційно-розпорядча документація (положення, накази тощо).
3. Первинні документи.
4. Облікові реєстри.
5. Планова і звітна документація.
6. Листування.

Розміщення справ супроводжується присвоєнням індексів, тобто умовним позначенням кожної справи. Індекс справи містить номер структурного підрозділу і порядковий номер заголовку справи.

Сформована номенклатура справ затверджується керівником підприємства ТОВ «Реаліта»

Поточний архів підприємства можна зберігати в папках, або зв'язаних пачках на стелажах, полицях, у шафах і ящиках столів у приміщенні бухгалтерії, якщо вона в неробочий час надійно замикається, що виключають можливість їх втрати або псування. У випадку втрати або знищення первинних документів керівник підприємства ТОВ «Реаліта» призначає комісію по розслідуванню причин їх втрати або знищення. Результати роботи комісії оформлюють актом, який затверджується керівником підприємства. Одразу . ж після складання бухгалтерського звіту за місяць, до якого належать документи поточного архіву, їх передають до постійного архіву.

Постійний архів організують у спеціально обладнаному приміщенні зі стелажми для розміщення на них папок з документами. Входити до архіву мають право тільки головний бухгалтер і завідувач архівом (архіваріус). Обов'язки архіваріуса можуть бути покладені на будь-кого з працівників центральної бухгалтерії, призначеного наказом керівника. В постійному архіві зберігаються документи, що передаються з поточних архівів, бухгалтерські реєстри, річна і квартальна звітність.

Що стосується таких документів, як посадова інструкція головного бухгалтера, посадова інструкція бухгалтерів та положення про бухгалтерію ТОВ «Реаліта» то зміст цих документів цілком відповідає їх призначенню.

Основними вдосконаленнями щодо вибору форм ведення бухгалтерського обліку ТОВ «Реаліта» можна запропонувати наступні :

1. Заміна журнально-ордерної форми обліку на меморіально-ордерну.
2. Заміна журнально-ордерної форми обліку на модифіковану журнально-ордерну.
3. Заміна журнально-ордерної форми обліку на комп'ютерну форму обліку.

Тепер розглянемо перелік первинних документів, що використовується для відображення дебіторської заборгованості.

Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо - безпосередньо після її закінчення. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи. Для документування господарських операцій ТОВ «Реаліта» використовуються типові форми первинних документів, що затверджені Міністерством статистики України.

Первинні та зведені облікові документи можуть бути складені на паперових або машинних носіях і повинні мати такі обов'язкові реквізити:

- назву документа (форми);
- дату і місце складання;
- назву підприємства, від імені якого складено документ;
- зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;
- посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;
- особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку. Операції в іноземній валюті відображаються також у валюті розрахунків та платежів по кожній іноземній валюті окремо.

Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожні відповідним рахункам синтетичного обліку на перше число кожного місяця. На підприємстві щомісячно проводиться звірка залишків відповідних аналітичних та синтетичних рахунків.

Основними первинними документами, що використовуються при операціях розрахунків із покупцями та замовниками, на підприємстві ТОВ «Реаліта» є:

1. Видаткова-накладна. Видаткова накладна використовується при відвантаженні товарів або готової продукції покупцям. На підставі видаткової накладної здійснюється нарахування доходів від реалізації готової продукції.

У видатковій накладній в обов'язковому порядку присутні такі реквізити:

1. Найменування документу, дата і номер.
2. Інформація про постачальника:
  - найменування;
  - код ЗКПО;
  - адреса, телефон;
  - банківські реквізити для оплати рахунку покупцем.
3. Найменування платника.
4. Інформація про товар, що постачається:
  - номенклатура;
  - кількість;
  - ціна кожної номенклатурної одиниці без ПДВ;
  - ПДВ по кожній номенклатурній одиниці;
  - загальна сума без ПДВ;
  - загальна сума ПДВ;

- загальна сума з ПДВ.

У випадку продажу товарів без ПДВ це також має бути зазначене у видатковій накладній.

Видаткова накладна виписується на підставі довіреності на отримання матеріальних цінностей, що її подає представник покупця, у двох екземплярах, перший із яких із підписом представника покупця залишається у постачальника, а другий – у складі супровідних документів передається покупцю. Видаткова накладна виписується, як правило, із зазначенням конкретної людини – довіреної особи покупця, яка отримує матеріальні цінності, та зазначенням реквізитів довіреності, виписаної покупцем на цю довірену особу. Після підписання видаткової накладної та отримання товарів довірена особа залишає свою довіреність ТОВ «Реаліта»

2. Акт приймання-передачі матеріальних цінностей. Ця форма первинного документу застосовується досить рідко. Головна її відмінність від довіреності – в акті приймання-передачі матеріальних цінностей не вказується реквізити довіреності, виписаної на довірену особу покупця. Натомість на обох екземплярах акту ставляться печатки ТОВ «Реаліта» та підприємства – покупця. Один із екземплярів акту залишається на підприємстві ТОВ «Реаліта» а інший – на підприємстві –покупці.

3. Акт прийому-передачі векселів. Цей документ застосовується при застосуванні підприємством-покупцем вексельної форми розрахунків. При цьому в акті вказується:

- номер та дата векселя;
- векселедавець;
- строк пред'явлення векселя до оплати.

4. Виписка банку. Цей документ є основним, що свідчить про рух коштів та зміну залишку на поточному рахунку ТОВ «Реаліта» в банку. Цей документ застосовується в обліку при здійсненні оплати покупцями та замовниками продукції як у порядку попередньої оплати, так і у порядку оплати продукції після постачання товару.

5. Податкова накладна. Цей документ виписується ТОВ «Реаліта» при здійсненні реалізації продукції покупцям та замовникам у момент відвантаження товарів або отримання оплати за реалізовану продукцію, в залежності від того, яка із подій сталася раніше.

6. Бухгалтерська довідка. Цей документ оформлюється, коли треба здійснити бухгалтерську проводку, яка є суто внутрішньою, тобто не пов'язана із переміщенням матеріальних цінностей, а відображає лише рух по рахунках бухгалтерського обліку підприємства (наприклад, залік поставки та оплати).

2.2. Облік дебіторської заборгованості підприємства ТОВ «Реаліта»

Методологічну основу обліку розрахунків із покупцями та замовниками в Україні є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [23]. Для обліку розрахунків із покупцями та замовниками на підприємстві особливо важливими є рахунки 36 і 34.

На рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» ведеться узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантаженою продукцією, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» має такі субрахунки:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями».

За дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види

розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги).

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовлений договором.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

На рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані» ведеться облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена векселями.

Рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані» має такі субрахунки:

- 341 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті»;
- 342 «Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті».

На рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані» за дебетом відображається отримання векселя за продані товари (роботи, послуги) та за іншими операціями, за кредитом – отримання коштів у погашення векселів, погашення отриманим векселем кредиторської заборгованості, продаж векселя третій стороні тощо.

Аналітичний облік ведеться за кожним одержаним векселем.

Такими є основні вимоги щодо ведення обліку на рахунках 36 та 34.

Розглянемо на прикладах облік розрахунків із покупцями та замовниками у національній валюті.

1. Підприємство ТОВ «Реаліта» надало послуги ТОВ «Оптика» на суму 12000-00 грн., в т.ч. ПДВ – 2000-00 грн. Оплата була здійснена протягом 10 днів із моменту отримання послуги. У бухгалтерському обліку операція буде відображена наступними проводками (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1

Проведення по обліку надання послуг із відстрочкою платежу

№ пп.	Зміст операції/Первинний документ	Сума	Обороти по рахунках	
			Дт	Кт
1	2	3	4	5
1	Надано послугу/Видаткова накладна	12000,00	361	703
2	Обліковано податкові зобов'язання із ПДВ кредит/Податкова накладна	2000,00	701	641
3	Здійснено оплату за надану послугу/Виписка банку	12000,00	311	361

2. Підприємство ТОВ «Реаліта» надало послугу ТОВ «Гвинтовик» на суму 18000 -00 грн., в т.ч. ПДВ – 3000-00 грн. Оплата була здійснена у повному обсязі до моменту надання послуги. У бухгалтерському обліку операція буде відображена наступними проводками (таблиця 2.2):

Таблиця 2.2

Проведення по обліку реалізації продукції із попередньою оплатою

№ пп.	Зміст операції/Первинний документ	Сума	Обороти по рахунках	
			Дт	Кт
1	2	3	4	5
1	Здійснено попередню оплату за послугу/Виписка банку	18000,00	311	681
2	Обліковано податкові зобов'язання із ПДВ /Податкова накладна	3000,00	643	641
1	Надано послугу/Видаткова накладна	18000,00	361	703
2	Обліковано податкові зобов'язання із ПДВ /Бухгалтерська довідка	3000,00	701	643
3	Здійснено залік оплати / Бухгалтерська довідка	18000,00	681	361

Як видно із таблиці 2.2, при реалізації продукції на умовах попередньої оплати бухгалтерські проводки дещо ускладнюються.

3. Підприємство ТОВ «Реаліта» надало послуги ТОВ «Ібіс» на суму 30000-00 грн. (в т.ч. ПДВ – 5000-00 грн.). Після отримання продукції ТОВ «Ібіс» виписано простий вексель на суму отриманої і неоплаченої послуги. У бухгалтерському обліку операція буде відображена наступними проводками (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Реалізація продукції із застосуванням вексельної форми розрахунків

№ пп.	Зміст операції/Первинний документ	Сума	Обороти по рахунках	
			Дт	Кт
1	2	3	4	5
1	Надано послугу/Видаткова накладна	30000,00	361	703
2	Обліковано податкові зобов'язання із ПДВ /Бухгалтерська довідка	5000,00	703	643
3	Виписано вексель на суму отриманої та неоплаченої послуги / Акт прийому-передачі векселів	30000,00	341	361

Отже, при застосуванні векселів заборгованість покупців та замовників за отриману продукцію, переходить у іншу форму – заборгованість за векселем.

4. Підприємство ТОВ «Реаліта» створило резерв для відшкодування втрат із сумнівної заборгованості на суму 5000-00 грн. У бухгалтерському обліку операція буде відображена наступними проводками (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Облік створення резервів сумнівної заборгованості

№ пп.	Зміст операції/Первинний документ	Сума	Обороти по рахунках	
			Дт	Кт
1	2	3	4	5
1	Створено резерв сумнівних боргів/Бухгалтерська довідка	5000,00	944	38

Отже, резерв сумнівних боргів збільшує витрати підприємства.

2.3. Дисконтування дебіторської заборгованості

Абсолютно всі підприємства, які складають фінансову звітність за П(С)БО, зобов'язані дисконтувати довгострокові дебіторські та кредиторські заборгованості. Жодної альтернативи щодо оцінки довгострокових боргів ані П(С)БО 10, ані П(С)БО 11 не передбачають. Вибору в таких підприємств немає. І тут не мають значення ні розміри підприємства (мікро-, мале, середнє), ні система оподаткування (загальна чи спрощена зі сплатою єдиного податку).

Норми П(С)БО щодо дисконтування довгострокових заборгованостей не стосуються тільки:

- підприємств, які ведуть облік за МСФЗ. Для них міжнародні стандарти встановлюють свої правила дисконтування;

- фізосіб-підприємців, самозайнятих осіб, які апріорі не ведуть бухобліку і не повинні застосовувати П(С)БО.

Згідно з п. 9 П(С)БО 11 і п. 12 П(С)БО 10 за теперішньою, тобто дисконтованою вартістю в балансі слід відображати тільки довгострокові заборгованості. Таким чином, поточні дебіторська заборгованість і зобов'язання дисконтуванню не підлягають

Довгостроковою є дебіторська заборгованість, яка не виникає в ході нормального операційного циклу і буде погашена після 12 місяців з дати балансу [5].

Під довгостроковими розуміють зобов'язання, які не є поточними. У свою чергу, поточні зобов'язання - це зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства чи мають бути погашені протягом 12 місяців з дати балансу.

Зверніть увагу: ані П(С)БО 11, ані П(С)БО 10 не роблять винятків щодо видів довгострокової заборгованості, які підлягають дисконтуванню. Дисконтуванню підлягає:

- довгострокову дебіторську заборгованість, видані позики, отримані векселі, придбані облігації, депозити в банках;

- довгострокову кредиторську заборгованість, отримані позики, отримані кредити, видані векселі, емітовані облігації.

Таким чином, головний критерій для дисконтування - довгостроковість заборгованості. Саме із цього випливає основна рекомендація для підприємства, щоб не зв'язуватися із цією процедурою - для недисконтування необхідно, щоб заборгованість була поточною. Для цього в договорі можна:

- узагалі не зазначати строк погашення заборгованості;
- установити його моментом пред'явлення вимоги;
- зазначити строк погашення менше року.

У П(С)БО відсутня методика дисконтування. Тобто немає чіткого алгоритму розрахунку теперішньої вартості довгострокових заборгованостей. У частині дисконтування (визначення теперішньої вартості) довгострокових зобов'язань і дебіторської заборгованості дано тільки загальні визначення-формулювання. Наведемо в Табл.2.5 визначення теперішньої вартості довгострокової заборгованості:

Таблиця 2.5

Визначення теперішньої вартості в П(С)БО 10 і П(С)БО 11

Вид заборгованості	П(С)БО	Визначення теперішньої вартості
Довгострокові зобов'язання	П(С)БО 11	Теперішня вартість - дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства
Довгострокова дебіторська заборгованість	П(С)БО 10	Визначення теперішньої вартості немає. Сказано тільки, що «визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення»

Не врегульовані також питання, як визначати ставку дисконтування і яку кількість періодів брати для розрахунку. Адже періодом може бути рік, квартал, місяць і навіть день. Не надають чіткої картини механізму дисконтування й інші національні стандарти бухобліку. Щоправда, в п. 3 П(С)БО 11 і п. 3 П(С)БО 10 сказано, що норми цих стандартів (у тому числі в частині дисконтування зобов'язань) застосовуються з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо зобов'язань (дебіторської заборгованості), установлених іншими П(С)БО. Проте таке відсилання в більшості своїй стосується «особливих» заборгованостей.

У зв'язку з нормативною прогалиною виникло два підходи в методиці дисконтування довгострокових зобов'язань і довгострокової дебіторської заборгованості.

Підхід 1 — з амортизацією дисконту. Суть підходу така:

1) при визнанні довгострокові зобов'язання / довгострокову дебіторську заборгованості потрібно оцінити за теперішньою (дисконтованою) вартістю.

Виходячи з того, що теперішня вартість завжди менша за майбутню, в результаті дисконтування виникає:

- дохід (733 «Інші доходи від фінансових операцій») - якщо дисконтують суму довгострокового зобов'язання;

- витрати (952 «Інші фінансові витрати») - якщо дисконтують суму довгострокової дебіторської заборгованості;

2) у наступних періодах суму дисконту (різницю між номінальною і теперішньою вартістю) амортизують протягом усього строку існування заборгованості (від дати отримання до дати погашення) за методом ефективної ставки відсотка. У результаті дохід за зобов'язаннями компенсуватиметься «процентними» витратами, а витрати за дебіторською заборгованістю - «процентним» доходом.

Якщо на дату балансу до строку погашення довгострокової заборгованості залишається менше 12 місяців, її переводять на субрахунки 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (для дебіторки) і 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» (для кредиторки). Проте незважаючи на перекласифікацію заборгованості в поточну, при такому підході дисконт амортизують протягом усього строку до встановленої дати погашення заборгованості

Такий підхід дисконтування безпроцентних позик свого часу нав'язували податківці. У своїх висновках вони оперували термінами «амортизована собівартість», «ефективна ставка відсотка», «метод ефективної ставки відсотка» з П(С)БО 12 [24].

При цьому порядок визначення справедливої вартості можна почерпнути з додатка до П(С)БО 19 [25]. Так, для дебіторської заборгованості справедлива вартість дорівнює теперішній (дисконтованій) сумі, що підлягає отриманню, яка визначена за відповідною поточною відсотковою ставкою за вирахуванням резерву сумнівних боргів та витрат на її отримання. Для кредиторської заборгованості справедливою вважається теперішня

(дисконтована) сума, що підлягає сплаті та визначена за відповідними поточними відсотковими ставками.

На кожну наступну після визнання дату балансу фінансові зобов'язання оцінюються за амортизованою собівартістю (п. 31 П(С)БО 13). Але при цьому визначення амортизованої собівартості для фінансових зобов'язань у бухгалтерських нормативах не прописано. Воно наведене в П(С)БО 12 лише для фінансових інвестицій (тобто тільки для активів).

Що ж до фінансових активів, то для них оцінка за амортизованою собівартістю нормами П(С)БО прямо не передбачена.

Підхід 2 - формальний. За П(С)БО 11 і П(С)БО 10, то можна припустити, що:

- 1) при визнанні заборгованість відображаємо за номіналом;
- 2) на дату балансу оцінюємо довгострокові зобов'язання і дебіторську заборгованість за теперішньою вартістю (із застосуванням ставки дисконтування і виходячи зі строку до погашення, що залишився);
- 3) різницю між оцінками теперішньої вартості на поточну і попередню дати балансу списуємо на витрати/доходи.

При формальному підході довгострокову заборгованість дисконтують до переходу заборгованості в короткострокову.

У такому разі довгострокові зобов'язання і дебіторська заборгованість, які на дату балансу стануть поточними (будуть погашені протягом 12 місяців з дати балансу), уже не дисконтуватимуться. Зобов'язання, що стали короткостроковими, потрібно буде показати на дату балансу за номінальною вартістю, тобто в сумі погашення (без дисконтування) згідно з п. 11 П(С)БО 11.

У свою чергу, грошову дебіторку, що стала короткостроковою, слід відображати за чистою реалізаційною вартістю, яка визначається як номінальна вартість за вирахуванням резерву сумнівних боргів згідно з п. 7 П(С)БО 10.

Для визначення теперішньої (дисконтованої) вартості майбутніх платежів використовують таку загальноприйняту формулу:

$$PV = FV : (1 + i)^n, \quad (2.1.)$$

де PV — теперішня (дисконтована) вартість;

FV — майбутня виплата (номінал боргу).

Тобто по суті це ті платежі, які будуть сплачуватися/отримуватися при погашенні заборгованості (з урахуванням суми договірних процентів, якщо вони встановлені);

i — ставка дисконтування;

n — кількість періодів до дати погашення.

Щоправда, користуватися цією формулою для розрахунку теперішньої вартості довгострокових зобов'язань або довгострокової дебіторської заборгованості слід, якщо погашення довгострокової заборгованості очікується разовим платежем однією сумою, через n періодів.

Якщо за договором заборгованість погашається не одноразово в кінці строку, а частинами (платежами) згідно з графіком погашення боргу, то в такому разі теперішню вартість заборгованості розраховують окремо для кожного платежу з використанням тієї ж загальноприйнятої формули:

$$PV_{\text{Платіж}} = FV : (1 + i)^n, \quad (2.2)$$

де $PV_{\text{Платіж}}$ — теперішня вартість кожного платежу;

FV - сума кожного конкретного платежу (з урахуванням суми договірних процентів, якщо вони встановлені);

i - ставка дисконтування;

n - кількість періодів до дати погашення платежу.

Теперішня вартість кожного платежу розраховується виходячи зі свого періоду (строку) погашення. Після чого слід визначити загальну теперішню вартість (PV) зобов'язання / дебіторської заборгованості, підсумувавши теперішні вартості кожного платежу:

$$PV = (PV_{\text{Платіж1}} + PV_{\text{Платіж2}} + \dots + PV_{\text{Платіжn}}). \quad (2.3)$$

Наприклад, підприємство ТОВ «Реаліта» в червні 2019 року отримало довгострокову позику в сумі 110000 грн. За договором погашення довгострокової позики здійснюється частинами:

1) 20.12.2020 р. — 50000 грн (Платіж 2020);

2) 20.12.2021 р. — 50000 грн (Платіж 2021);

3) 20.12.2022 р. — 10000 грн (Платіж 2022).

Заборгованість з Платежу2020 не дисконтувалася, оскільки на дату балансу (на 31.12.2019 р.) вона вважалася короткостроковою (планувалася до погашення протягом 12 місяців з дати балансу) і згідно з п. 11 П(С)БО 11 повинна відображатися в сумі погашення (50000 грн). Заборгованість з Платежу2021 і Платежу2022 слід було продисконтувати кожен окремо і підсумувати загальний результат.

Знаючи номінальну суму платежу, яка має бути отримана/передана в майбутньому, можна визначити її теперішню вартість. Для цього слід обрати ставку дисконтування (i), визначити період дисконтування і кількість таких періодів (n), що залишилися до строку погашення.

Висновки до розділу 2

Облік дебіторської заборгованості здійснюється підприємством ТОВ «Реаліта» на підставі П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». З точки зору вдосконалення обліку у облікову політику підприємства навряд чи доцільно вносити зміни, оскільки принцип формування резерву у відповідності із строком, на який було допущено перевищення терміну погашення заборгованості, можна вважати цілком прийнятним для підприємства.

Методологічну основу обліку розрахунків із покупцями та замовниками в Україні є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Для обліку розрахунків із покупцями та замовниками на підприємстві особливо важливими є рахунки 36 і 34.

На основі структурної схеми підприємства ТОВ «Реаліта», положень про структурні підрозділи та посадові інструкції співробітників, інших внутрішніх нормативних актів підприємства доцільно розробити графік документообігу на підприємстві, який є додатком до Наказу про облікову політику.

Абсолютно всі підприємства, які складають фінансову звітність за П(С)БО, зобов'язані дисконтувати довгострокові дебіторські та кредиторські заборгованості. Жодної альтернативи щодо оцінки довгострокових боргів ані П(С)БО 10, ані П(С)БО 11 не передбачають. Згідно з п. 9 П(С)БО 11 і п. 12 П(С)БО 10 за теперішньою, тобто дисконтованою вартістю в балансі слід відображати тільки довгострокові заборгованості. Таким чином, поточні дебіторська заборгованість і зобов'язання дисконтуванню не підлягають. Довгостроковою є дебіторська заборгованість, яка не виникає в ході нормального операційного циклу і буде погашена після 12 місяців з дати балансу.

У зв'язку з нормативною прогалиною у методиці дисконтування довгострокової дебіторської заборгованості, підприємству запропоновані два підходи щодо дисконтування довгострокових зобов'язань і довгострокової дебіторської заборгованості. Підхід 1 - з амортизацією дисконту. Підхід 2 – формальний підхід.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА АУДИТУ І АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

3.1. Мета, завдання, джерела інформації для аудиту розрахунків з дебіторами

Актуальною проблемою на сьогодні стає перевірка правильності, своєчасності, достовірності інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання, дебіторської заборгованості та законності господарських операцій, в результаті яких вона виникає. Оскільки облік та аудит дебіторської заборгованості є одним з ключових завдань у вирішенні проблем, що виникають під час поточного управління підприємством, у тому числі з позиції оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю [26-28].

Мета аудиту операцій за зобов'язаннями полягає в становленні первинних даних відносно наявності зобов'язань перед кредиторами, повноти і своєчасності відображення первинних даних в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку зобов'язань і його відповідності прийнятій обліковій політиці, національним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку, реальності наявних зобов'язань, законності проведених розрахунків, достовірності відображення стану зобов'язань і звітності господарюючого суб'єкта.

Метою аудиту стану розрахунків є встановлення достовірності даних відносно повноти і своєчасності відображення інформації в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку розрахунків у відповідності до прийнятої облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності господарюючого суб'єкта.

Завданнями аудиту операцій за довгостроковими та поточними зобов'язаннями є:

- оцінка стану розрахунково-платіжної дисципліни за всіма видами розрахунків з кредиторами підприємства;

- встановлення достовірності даних бухгалтерського обліку операцій із зобов'язаннями;
- встановлення наявності, правильності оформлення і дотримання умов договорів та інших документів, що визначають права та обов'язки сторін з постачання матеріальних запасів, виконання робіт (надання послуг);
- аналіз правильності і повноти отримання оплати за придбання матеріальних запасів, їх оприбуткування;
- встановлення причини утворення заборгованості її виникнення і реальності отримання;
- встановлення своєчасності розрахунків з бюджетом, перерахування заборгованості кредиторам;
- оцінка системи розрахунків з персоналом, що діє на підприємстві та ефективності стану синтетичного та аналітичного обліку операцій з оплати праці та розрахунків з персоналом підприємства за період, що перевіряється;
- встановлення правильності організації обліку робочого часу і виробітки (виконаного обсягу робіт) на підприємстві, обґрунтованості нарахування заробітної плати, проведення утримань з неї;
- оцінка повноти відображення здійснених операцій в бухгалтерському обліку і перевірка правильності відображення по статтях балансу відповідних залишків заборгованості;
- перевірки дотримання податкового законодавства по операціях, пов'язаних із розрахунками з оплати праці, з позабюджетними фондами, за соціальним страхуванням та забезпеченнями;
- встановлення дотримання чинного законодавства, правомірності, доцільності та обґрунтування управлінських рішень відповідальних посадових осіб при здійсненні розрахункових операцій з постачальниками, бюджетом, персоналом підприємства, іншими кредиторами;
- розробка заходів з реалізації результатів конторою з метою попередження зловживань і порушень.

Основними завданнями стану розрахунків є:

- вивчення законності операцій з дебіторської заборгованості та реальності її відображення і правильності використання підзвітних сум і своєчасності надання авансових звітів підзвітними особами, законність і доцільність здійснення витрат через підзвітних осіб, можливість їх проведення за безготівковими розрахунками, реальність претензійних сум;
- перевірка правильності документального оформлення операцій з розрахунками та відображення цих операцій й в обліку і звітності;
- оцінка стану синтетичного і аналітичного обліку розрахунків; якості відображення господарських операцій в бухгалтерському обліку, облікових регістрах та звітності;
- перевірка дотримання підприємством податкового законодавства по операціях, пов'язаних з розрахунками з різними дебіторами.

Рис.3.1.Джерела інформації для проведення аудиту

Методи контролю, які застосовуються при аудиті дебіторської заборгованості:

- Нормативно-правове регулювання, тобто визначення законності заборгованості, правомірності господарських операцій, в результаті яких вона виникла.

– Документальний, тобто перевірка документального підтвердження сум заборгованості, перевірка реєстрів синтетичного та аналітичного обліку у співставленні з даними первинних документів, розрахунково-обчислювальні перевірки та ін.

– Фактичний, тобто інвентаризація дебіторської заборгованості.

При плануванні та здійсненні аудиторських процедур, оцінці отриманих матеріалів і представленні результатів перевірки аудитор повинен враховувати, що невиконання клієнтом вимог законодавчих та нормативно-правових актів України може стати причиною перекручення фінансової звітності підприємства й істотно вплинути на фінансові результати діяльності клієнта.

Виявлення випадків невиконання клієнтом вимог законодавчих та нормативно-правових актів України не є метою і обов'язком аудитора.

Встановлення факторів невиконання вимог нормативних актів, незалежно від їх значення, вимагає поставлення і обговорення питань про чесність керівництва і робочого персоналу клієнта, а також вплив такого невиконання на інші напрямки аудиту.

Факт порушення вимог законодавчих та нормативно-правових актів підлягають спеціальній юридичній експертизі і є поза професійною компетенцією та знаннями аудитора. Рівень професійної підготовки аудитора, його досвід і знання господарської галузі діяльності клієнта і організації виробництва можуть дозволити йому зробити висновок тільки про те, що окремі факти діяльності підприємства, можливо, не відповідають вимогам законодавчих та нормативно-правових актів.

3.2. Програма аудиту дебіторсько-кредиторської заборгованості

Аудитор повинен планувати свою роботу так, щоб мати можливість ефективно провести аудиторську перевірку. Планування має ґрунтуватися на попередньому вивченні особливостей бізнесу клієнту.

Планування – вироблення головної стратегії конкретних підходів до характеру, періоду, а також часу проведення аудиту. Аудиторський план

розробляється з огляду на те, що в ньому визначається час проведення кожної конкретної аудиторської процедури.

У програмі аудиту види, зміст і час проведення запланованих аудиторських процедур повинні співпадати з прийнятими до роботи показниками загального планування аудиту. Аудиторська програма допомагає керувати виконавцями аудиту та контролювати їх роботу. До аудиторської програми включаються також перелік об'єктів аудиту за його напрямками, а також час, що його необхідно витратити на кожен напрямок аудиту або аудиторської процедури.

У програмі аудитор оцінює розмір ризику внутрішнього контролю та свій особистий ризик не виявлення суттєвих помилок у звітності, який існує під час проведення аудиторських процедур, визначає термін проведення аудиторських тестів і незалежних процедур – координує роботу всіх можливих помічників підприємства, визначає присутність інших виконавців аудиту, якщо такі беруть участь у роботі.

Записи і висновки аудитора по кожному розділу аудиторської програми фіксуються в робочій документації і є тим фактичним матеріалом, котрий використовується аудитором у процесі підготовки і обґрунтуванні аудиторського звіту керівництву клієнта .

Основоположними якісними характеристиками фінансової звітності представлені на Рис.3.2.

Мета аудиту:

– Дебіторська заборгованість є автентичні зобов'язання перед компанією на дату бухгалтерського балансу.

– Дебіторська заборгованість включає всі суми, які винні компанії на дату бухгалтерського балансу.

– Резерв на покриття сумнівних боргів на рахівницях достатній і не дуже великий. При використуванні методів прямого списання, всі істотно-сумнівні борги на рахівницях списуються, а кількість безнадійних боргів на рахівницях, що залишилися, є незначною.

– Інформація по закладених, дисконтованих або переданих рахівницях дебіторів належним чином розкривається. Інформація по дебіторській заборгованості зв'язаних сторін розкривається належним чином.

– Дебіторська заборгованість відповідним чином класифікована в бухгалтерському балансі, і виконано необхідне розкриття інформації.

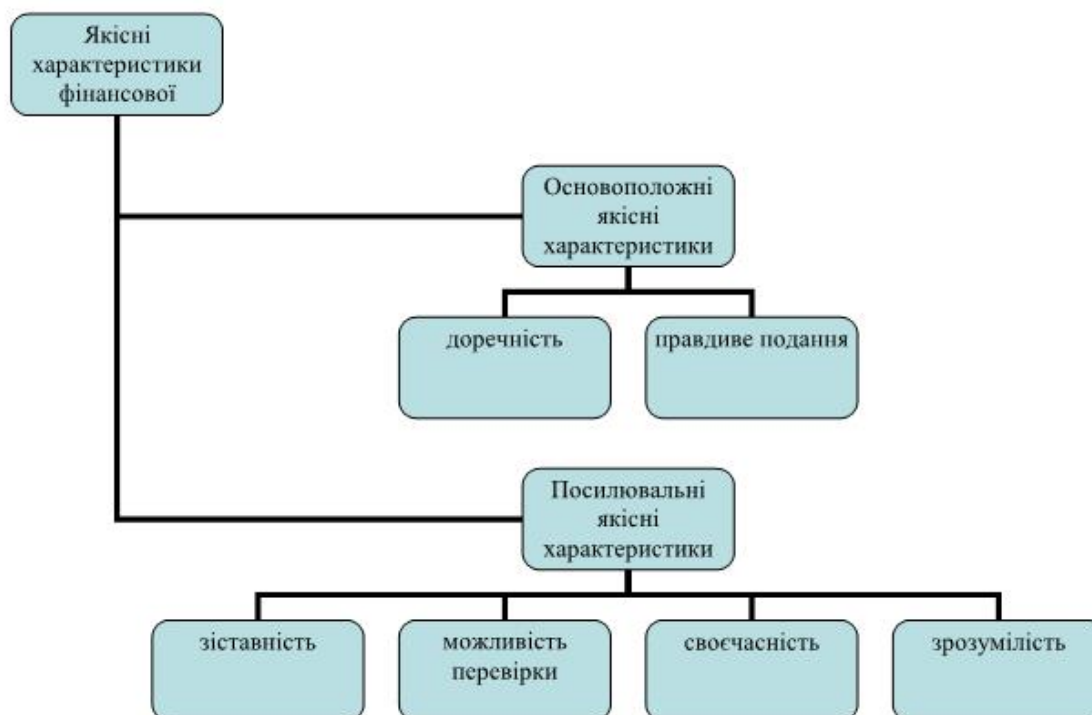

Рис.3.2. Якісні аспекти фінансової звітності

Основні процедури:

1. Одержите чи підготуйте пробний баланс дебіторської заборгованості, класифікованої по термінах оплати.

Якщо пробний баланс готує клієнт, перевірте його на помилки в точності підрахунків. Не перевіряйте точність розподілу індивідуальних рахунків, класифікованих по термінах оплати.

Стисло опитаєте керівництво щодо кроків, зроблених для завершення пробного балансу, тобто для того, щоб всі рахунки дебіторів були включені в пробний баланс.

Звірте баланс із залишком на рахунку головної бухгалтерської книги.

Практичне керівництво [45]:

- зустріньтеся з клієнтом до дати бухгалтерського балансу і домовтеся про зняття копії з пробного балансу для ваших робочих документів.

- якщо пробний баланс з класифікацією рахунків по термінах оплати генерується комп'ютером, використовуйте програмне забезпечення для аудиту (для перевірки на помилки в точності підрахунків)

- якщо клієнт використовує пакетне бухгалтерське програмне забезпечення, і аудитор визначив, що клієнт не може внести зміну в коди програми, перевірки на помилки в точності підрахунків може не знадобитися

- якщо списки складаються уручну, проінструкуйте клієнта ідентифікувати кожного замовника і кожний номер рахунку по термінах оплати і залишити достатньо місця для запису подальшої інкасації. Підкресліть важливість ясності і акуратності при складанні списків, оскільки це буде головним робочим документом.

- використовуйте персонал клієнта завжди, коли це тільки можливо, щоб скоротити час для перевірки на помилки в точності підрахунків. Наприклад, перевіряючи довгий звіт, вийміть декілька сторінок і попросіть клієнта порахувати цифри на сторінках, що залишилися, потім додайте до одержаної суми суму цифр вийнятих сторінок. Уникайте також складати всі колонки пробного балансу. Натомість підрахуйте дві колонки і підсумуйте загальний підсумок по горизонталі і вертикалі.

2. Перевірте пробний баланс з рахівницями, класифікованими по термінах оплати на виявлення по всій сукупності рахунків природних угруповань.

Практичне керівництво:

- виявлення угруповань сукупності рахунків до дебіторів веде до підвищення ефективності перевірки рахунків. Як правило, в сукупності є наступні групи:

- замовники з крупними сальдо рахунку окремо або один замовник з численними малими сальдо рахунків, які при підсумовуванні значні.

- рахунки з незвичайними характеристиками, окрім рахунків з крупним сальдо. Подібні характеристики можуть включати істотні прострочені залишки, незвичайні імена замовників, рахунки спотворені і т.д.

- рахунки з негативним сальдо.

- рахунки зв'язаних сторін.

- всі інші рахунки

- дані групи немає необхідності документально оформляти або перераховувати в окремому списку. Можна відзначити галочкою рахунку кожної групи або просто запам'ятати кожну конкретну групу. Можна виявити угруповання просто вивчаючи пробний баланс.

3. Відберіть ті групи, по яких 100% вірогідність отримання підтверджень:

- ідентифікуйте рахунки, відібрані по пробному балансу з класифікованими по термінах оплати рахівницями.

- перевірте рахунки, відібрані для підтвердження, з власником/менеджером. Якщо клієнт заперечує проти підтвердження по якомусь окремому замовнику, визначте чи не вплине дане обмеження на вашу здатність досягти цілей аудиту по дебіторській заборгованості.

- попросите клієнта підготувати листи для підтверджень, що відображають, якщо можливо, на лицьовій частині листа-підтвердження або в прикладеному документі: індивідуальний номер рахунку-фактури, дату рахунку-фактури, суму рахунку-фактури, складову сальдо замовника.

- на всіх конвертах позначте зворотну адресу аудиторської організації, щоб всі запити на підтвердження, які не знайдуть адресата, були назад відіслані поштовим управлінням в аудиторську організацію.

- переконайтеся, що підтвердження будуть повернені безпосередньо аудитору і вкладете зворотний конверт для цієї мети.

- проконтролюйте відправку листів.

– пошліть другий запит приблизно через 10 днів після відправки першого запиту. Знайдіть причину, по якій запити на підтвердження не знаходять адресата. Якщо можливо, одержите нові адреси і знову відправте запити.

Практичне керівництво:

– багато аудиторів приписують цифровий або буквенний код до кожного відібраного для підтвердження замовника і записують даний код по рахунку в пробному балансі з класифікованими по термінах оплати рахівницями і на запитах на підтвердження, наприклад, підтвердження 1,2,3 і т.д. Це спрощує процес перевірки відповідей.

– аудитор повинен одержати фотокопії запитів на підтвердження і всіх прикладених документів для відправки вторинних запитів і документального оформлення виконання альтернативних процедур у разі відсутності відповіді

– може виявитися корисним записати код клієнта на зворотному конверті для того, щоб відповідь, що прийшла, потрапляла прямо у файл пошти відповідного клієнта в офісі аудиторської організації. Це полегшить роботу під час максимального навантаження, коли організація проводить аудит декількох компаній одночасно.

– окремі замовники можуть мати різні адреси, по яких проводять відвантаження товарів і відправлення рахунків-фактур. Взнайте чи правильну адресу використовується.

– вербальний виклад запиту повинен бути ясным і простим. Вказівка кінцевої долі може прискорити процес в отриманні відповіді.

– по можливості листи-запити повинен підготувати персонал клієнта. Якщо листів багато, зробіть фотокопії листа на фірмовому бланку компанії клієнта. Після цього клієнт повинен удрукувати поштову адресу, вітальну фразу і сальдо рахунку.

– аудитор повинен відіслати листи або супроводжувати їх до поштового відділення або поштового ящика. Для прискорення отримання відповіді необхідно використовувати пошту першого класу.

– для відправлення міжнародної пошти слід використовувати особливі підходи. Наприклад, можна і відіслати запит поштою, і відправити запит по телексу. Крім того, якщо вкласти один два міжнародні купони, відповідь може прийти швидше. Замовники можуть використовувати купони для придбання марок власної країни або у власній валюті.

– якщо аудитор на основі своєї оцінки чинників ризику шахрайства вирішить змінити процедури, що відносяться до сальдо дебіторської заборгованості, окрім відправки письмових запитів, він зобов'язаний зв'язатися із замовниками по телефону. Крім того, аудитор може запитати у замовників клієнта підтвердження додаткової інформації. Наприклад, можна запитати підтвердження відповідних контрактних умов, таких як критерії приймання, терміни поставки і оплати, відсутність майбутніх зобов'язань клієнта, право на повернення товару, гарантії сум перепродажу, а також умови анулювання і відшкодування. Аудитор повинен також розглянути можливість одержати підтвердження про те, що клієнт і замовник не мають ніяких побічних угод, окрім висловлених умов контракту.

4. Для частини дебіторської заборгованості, яка не підтверджується на 100% в Кроці 3 для підтвердження слід узяти вибірку рахунків, що становлять баланс, що залишається.

– якщо метод вибірки підходить, документально оформите процес вибірки.

– повторите програму по рахівницях вибірки.

Практичне керівництво:

У багатьох випадках може не бути потрібно вибірки частини, що залишається. Представлена форма визначення об'єму вибірки для частини дебіторської заборгованості, що залишається. При використуванні вибірки одержите підтвердження рахунків-фактур замість сальдо рахунків. Для

документального оформлення процесу вибірки можна використовувати Форма планування і оцінки виборки - оцінка по суті.

5. По значним рахункам дебіторів співробітників, вексялям до отримання та іншим рахункам дебіторів, які не увійшли у пробний баланс з класифікованими по строку оплати рахунками, розгляньте можливість отримання підтвердження.

Практичне керівництво:

– як правило, дані статті дебіторів неістотні, і аудиторські процедури по них необов'язкові. Якщо власник/менеджер має велику кредиторську заборгованість компанії, аудитор повинен визначити, що вона фактично представляє: заробітну платню або дивіденд. Якщо власник/менеджер є стороною, що підписує письмову репрезентацію, можна також одержати підтвердження позики власнику/менеджеру в письмовій репрезентації керівництва.

6. Відпрацюйте відповіді на запити на підтвердження:

Розласуйте різниці, одержані по відповідях на запити на підтвердження від замовників клієнта.

Практичне керівництво:

– у багатьох випадках рекомендується, щоб первинну звірку відповідей на запити на підтвердження проводив персонал клієнта. В цьому випадку необхідно копію відповіді на запит на підтвердження надавати клієнту з інструкціями за формою узгодження залишок, одержаний від замовника із залишком клієнта, де представлена форма робочого документа який можна використовувати. Слід попросити персонал клієнта по можливості прикладати супровідну документацію, наприклад підтвержені бланки про внесок депозиту, рахунки-фактури і відвантажувальні документи кожному узгодженню, щоб аудитору було легше проводити аналіз.

– респонденти іноді використовують нетрадиційні засоби, наприклад, факсиміле, для відповідей на запити на підтвердження. В таких випадках аудитор допалений зробити наступні кроки:

- упевнитися в автентичності джерела і змісту відповіді на питання на підтвердження по телефону і документально оформити в робочих документах, що це було зроблено. Запитати респондента відправити оригінал підтвердження безпосередньо аудиторю

- якщо відповідь з факсиміле даний на термобумазі, зробити фотокопію відповіді і берегти фотокопію в робочих документах до отримання оригіналу.

- Виконайте альтернативні процедури для тих замовників, які не відповідають

Практичне керівництво:

- звичайно можна використовувати наступний підхід для виконання альтернативних процедур на кожний випадок відсутності відповіді:

- спочатку вивчити квитанцію про отримання грошових коштів після дати підтвердження

- якщо частина балансу не інкасована, вивчіть рахунки-фактури продажів і відповідні відвантажувальні документи.

- аудитор також може вивчити відвантажувальні документи по подальшій інкасованій частині, якщо необхідні додаткові докази правильності віддзеркалення продажів в зміну звітних періодів.

- по можливості по всіх випадках відсутності відповіді необхідно виконати альтернативні процедури. Проте якщо видно, що на перевірку причини відсутності відповіді може бути потрібно дуже багато час, можна класифікувати всю непідтверджену суму як спотворення інформації. В подібному випадку, якщо відсутність відповіді - частина процедури вибірки, як спотворення інформації повинна бути відзначена вся сукупність, по якій робилася вибірка. В цьому випадку, якщо одержана в результаті такої проекції спотворення інформації в рахунку прийнятні, додаткової перевірки не знадобиться.

- По групам, підтвердження по яких були розіслані по 100% елементів, підсумуйте результати процедури підтвердження і вкажіть,

скільки всього рахунків і залишків підтверджених без відхилень, звірених підтверджень, відсутніх відповідей, по яких виконувалися альтернативні процедури, а також підтвердження і відсутніх відповідей, відзначених як спотворення.

– По групі дебіторської заборгованості, по якій робилася вибірка, підсумуйте і оцініть результати вибірки і зробіть проєкцію спотворення інформації на відповідний пласт.

– На підставі результатів процедур підтвердження визначите чи необхідний додаткове підтвердження або альтернативні процедури по неперевірених сальдо замовників.

Практичне керівництво:

– можна використовувати форму Узагальнення підтверджень для підсумовування результатів підтверджень як по методу вибірок, так і по методу детальної перевірки.

– можна використовувати форму Планування і оцінки вибірки - Перевірка для підсумовування і оцінки результатів підтверджень по методу вибірок.

7. Перевірте адекватність резерву на сумнівні борги.

– Клієнт повинен занести подальшу інкасацію грошових коштів у вашу копію пробного балансу з класифікованими по терміну оплати рахівницями.

– Перевірте подальші інкасації клієнта по крупних сальдо рахунків шляхом вивчення бланків про внесок депозиту і сповіщень про переклад.

– Якщо неінкасовані рахунки значні, перевірте термін оплати рахунків, що залишаються (для перевірки правильності терміну оплати рекомендується використовувати оригінали документів про продажі).

– Якщо можливо, по кожному істотному простроченому рахунку, перевірте кредитні файли, прогляньте кореспонденцію із замовником або обговоріть статус інкасації з клієнтом. Виявіть потенційно сумнівні борги на

рахівницях. Визнайте вірогідність виникнення проблем з інкасацією по рахівницях, які зараз класифіковані як поточні.

– Якщо вам стало відомо, що окремі рахунки були конвертовані у векселі, визначте, чи не слідує їх класифікувати як необоротні активи.

– Співвіднесіть результати з резервом на покриття сумнівних боргів і оцініть його адекватність. Якщо необхідно, підрахуйте статистику безнадійних боргів минулого року і статистику надходження платежів за минулий рік.

– Якщо в компанії використовується прямий метод списання, оцініть той факт, що істотні безнадійні рахунки залишаються в дебіторській заборгованості.

Практичне керівництво:

– метод прямого списання не включений в ОПБУ. Проте, залежно від істотності резерву і списань протягом періоду, він може наближатися до ОПБУ, що рекомендуються.

– Розгляньте інкасацію істотної дебіторської заборгованості по співробітниках, векселі до отримання або інші рахунки дебіторів, не вказані в пробному балансі з класифікованими по терміну оплати рахівницями.

Практичне керівництво:

– коментарі, що надаються персоналом клієнта не можна приймати на віру, не перевіривши інших доказів в підтримку звітності даних коментарів.

– інші метою і підходи, які можна використовувати: Використовування альтернативних підходів в цілях розробки незалежної оцінки.

Порівняння резерву з фактичними результатами після дати бухгалтерського балансу.

Оцінка процесу оцінки резерву клієнтом, включаючи кваліфікацію і досвід особи, що визначає суму рахунку резерву.

Визначення того, чи була оцінка сальдо резерву перевірена керівництвом.

Визначення кроків, які компанія робить для виявлення будь-яких незвичайних відхилень і їх причин. Статистика по безнадійних боргах може бути значною і вестися у формі, аналогічній формі

- статистика по дебіторській заборгованості

При оцінці резерву на покриття сумнівних боргів може бути корисним визначення діапазону сум, в рамках якого був би прийнятний резерв на покриття безнадійних боргів компанії. Якщо даний діапазон не охоплює бухгалтерський баланс підприємства, вірогідна помилка криється в різниці між сумою, відображеною у фінансовій звітності клієнта і найближчою сумою прийнятного діапазону.

Для значних прострочених сальдо може бути необхідно цінувати кредитоспроможність дебітора і вартість будь-якої застави для забезпечення виплат по дебіторській заборгованості.

8. На основі перевірки підтверджень від фінансових установ, договорів про позику, протоколів, опитів власника/менеджера і роботи, проведеної по інших ділянках аудиту, визначте, чи є закладені, дисконтвані або передані рахунки дебіторів.

Практичне керівництво:

- якщо вищезазначені процедури не указують на наявність такої дебіторської

заборгованості, документально оформите цей факт, вказавши не «відзначено» в стовпці індексу даної програми.

- якщо наявність подібної дебіторської заборгованості була відзначена, коротко підсумуйте розкриття інформації фінансової звітності в службовій записці або зробіть посилання на інші робочі аудиторські документи, в яких така інформація підсумовується

9. На підставі виконаної в попередніх кроках роботи і на підставі одержаних знань ідентифікуйте дані рахунки як окрему класифікацію в бухгалтерському балансі:

- крупні кредитові сальдо, які необхідно класифікувати як кредиторську заборгованість
- рахунки дебіторів по зв'язаних особах
- значні рахунку дебіторів по співробітниках
- істотні векселі до отримання.
- неліквідна дебіторська заборгованість, яку необхідне рекласифіцировать.

10. Оцініть, чи достатні докази, одержані при виконанні попередніх кроків і процедур аудиту доходів, для такого якісного аспекту фінансової звітності як повнота, тобто - чи всі операції включені в рахунки доходів і пов'язаних з ним рахунків дебіторської заборгованості.

Практичне керівництво:

- Процедури не повинні бути складними або тривалими. Доказ повноти можна одержати шляхом опиту, нагляду, аналітичних процедур, перевірки операцій і письмових репрезентацій керівництва. Документальне оформлення даного кроку може бути короткою службовою запискою або приміткою в робочих документах. Він повинен встановлювати співвідношення виконаної роботи по інших ділянках, наприклад, аналітичні і прогностичні тести в області доходів.

11. Виконайте наступні аналітичні процедури.

По кожній відзначеній істотній різниці визначте її характер і причину різниці і вирішите, чи необхідні для продажів в змiну звітних періодів додаткові процедури:

- порівняйте продажі за минулий місяць фінансового року з продажами решти частини року і першого місяця початку нового фінансового року.
- порівняйте щомісячне повернення нам і кредитні службові записки за останні декілька місяців фінансового року з останніми декількома місяцями після закінчення фінансового року.

Практичне керівництво:

– Основні процедури підтвердження дебіторської заборгованості та попередні аналітичні процедури звичайно достатні для перевірки продажу у змінні звітні періоди. Але ж наступні обставини викликають необхідність виконання додаткової перевірки продажу у змінні звітні періоди:

– коли дебіторська заборгованість підтверджується на яку – або проміжну

дату

– коли в ході нагляду за проведенням інвентаризації на кінець року наголошуються крупні кількості товарів, які чекають відправки.

– коли відбувається велике збільшення продажів в перебігу останнього місяця року, в який проводиться аудит, або в перший місяць нового року

– коли відбулося крупне збільшення повернень нам або меморандумів про кредитування в перші декілька місяців після закінчення року

– коли на підставі знань клієнта і/або розуміння стану внутрішнього контролю компанії аудитор відзначає високий ризик істотного спотворення інформації відносно продажів в змінні звітні періоди.

12. Розгляньте необхідність використовувати одну або декілька додаткових процедур. Рішення про використання додаткових процедур повинне бути засновано на тому, чи змінили одержана інформація або спотворення, виявлене шляхом проведення перевірок на істотність або з інших джерел, вашу позицію з потреби глибше вивчити належні аудиту види контролю, вашу оцінку ризику істотних спотворень (включаючи ризик істотних спотворень через шахрайство) і вашу думку про достатність основних процедур для досягнення цілей аудиту. Для документального оформлення додаткових процедур прикладете листи аудиторської програми.

Практичне керівництво:

– Певні загальні додаткові процедури, що відносяться до цих питань, представлені відповідно до наступної програми:

– перевірка залишків на кінець року

- прямі списання
- умовно нарахований відсоток
- відсоток по векселях до отримання
- дебіторська заборгованість зв'язаних сторін
- аванс на витрати на відрядження співробітників Аналітичні процедури
- розкриття інформації за ринковою вартістю необоротні векселі і рахунки до отримання
- закладені рахунки дебіторів
- рахунку дебіторів, підтвердженого на проміжну дату Переклади дебіторської заборгованості
- надходження грошових коштів.
- Якщо в ході аудиту виявляються чинники ризику шахрайства або інші умови (на додаток до тих, які виявлені при плануванні), по яких потрібна аудиторська реакція.
- Якщо є підозру на те, що фінансова звітність істотно спотворюється через шахрайство, дивіться більш детально представлені процедури виявлення шахрайства в керівництві по виявленню шахрайства.

13. Вирішите, чи указують результати аудиторських процедур на негативні аспекти стану внутрішнього контролю, і якщо це так, додайте в службову записку пункти про повідомлення про ці аспекти. (Зразки негативних аспектів стану внутрішнього контролю представлені в - Розділі 1504; Форма, яку можна використовувати для документального оформлення пунктів у міру їх появи в ході аудиту, представлена в - ПФ-18).

3.3 Аудит дебіторської заборгованості

Організація аудиту дебіторської заборгованості включає ряд стадій. Ознайомлення з бізнесом ТОВ «Реаліта» включає ряд дій із боку аудиторів.

Сам процес ознайомлення починається після укладення договору, в якому вказується обсяг робіт, що їх мають виконати аудитори .

На стадії попереднього планування аудитором вивчається наявна та доступна йому інформація про підприємство-замовника, погоджуються з керівництвом клієнта основні організаційні питання з аудиту, формується робоча бригада для його проведення [29].

Для цього використовуються матеріали, що зберігаються в постійному архіві аудиторської фірми, інформація, отримана від інших аудиторських фірм. Для роз'яснення спірних питань можливий виїзд до клієнта, при попередньому узгодженні з ним переліку питань, які підлягають обговоренню.

У процесі попереднього планування аудитору слід ознайомитись зі становленням і розвитком підприємства, його організаційно-управлінською структурою, видами діяльності, структурою статутного капіталу, системою оплати праці та розподілу прибутку, системою внутрішнього контролю тощо.

Джерелами інформації при цьому можуть бути:

- Статут підприємства;
- документи, що підтверджують його реєстрацію;
- протоколи засідань Ради директорів та зборів акціонерів;
- договори, наказ про облікову політику;
- внутрішні звіти аудиторів;
- внутрішньофірмові інструкції;
- організаційна структура;
- судові та арбітражні матеріали;
- статистична звітність;
- інформація, отримана з бесід з керівництвом та персоналом підприємства, а також при загальному обстеженні підприємства та його основних підрозділів тощо.

У результаті попереднього планування аудитор отримує інформацію про:

- зовнішні фактори, які впливають на господарську діяльність підприємства (економічна ситуація та галузеві особливості);

- внутрішні фактори, що впливають на господарську діяльність підприємства, пов'язані з його індивідуальними особливостями.

У процесі планування необхідно отримати інформацію про: організаційно-управлінську структуру клієнта; види виробничої діяльності та номенклатуру виготовленої продукції; структуру капіталу та курс акцій; технологічні особливості виготовленої продукції; рівень рентабельності; основних покупців і постачальників; порядок розподілу чистого прибутку; дочірні й залежні організації; організацію системи внутрішнього контролю; принципи формування і розподілу оплати праці тощо.

Зібрана аудитором інформація про діяльність господарюючого суб'єкта дозволяє йому визначити коло проблем, для вирішення яких необхідно залучити сторонніх спеціалістів.

Можливість та необхідність залучення сторонніх спеціалістів визначаються наявністю наступних факторів :

- характер та складність питань, які підлягають експертному дослідженню;
- суттєвість питань для загальної оцінки бухгалтерської звітності господарюючого суб'єкта;
- можливість отримання необхідних відомостей шляхом застосування альтернативних прийомів.

Якщо дотримуються умови, що свідчать про необхідність залучення експертів, аудитор повинен чітко поставити завдання, визначити вид роботи, що буде здійснюватись спеціалістом.

У випадку прийняття рішення про необхідність залучення стороннього спеціаліста (експерта) аудитор повинен отримати на це згоду керівництва господарюючого суб'єкта, на якому проводиться перевірка.

Якщо керівництво відмовляється дати таку згоду, в той час як аудитор вважає, що думка експерта з того чи іншого питання повинна бути неодмінно отримана, тоді за підсумками аудиту може бути виданий умовно-позитивний чи негативний висновок або оформлена відмова про висловлення думки.

В ході спілкування з експертом аудитор детально обговорює та узгоджує з ним питання зв'язку та координації, в тому числі домовляється про порядок взаємного інформування щодо проблем, які можуть виникнути в процесі роботи.

Робота експерта при проведенні аудиту використовується на основі договору платного надання послуг, який укладається між господарюючим суб'єктом, на якому проводиться аудит, та експертом або аудиторською фірмою та експертом.

Результати роботи експерта повинні бути оформлені письмово у вигляді висновку із зазначенням найменування господарюючого суб'єкта, об'єкта та проведеної роботи, її обсягу і меж відповідальності експерта, використаних нормативно-довідкових матеріалів, методів роботи, що застосовувались, наданих експертом пропозицій, будь-яких невіршених суттєвих сумнівів, пов'язаних з проведеною роботою, результатів проведеної роботи. Висновок підписується експертом, скріплюється печаткою.

Він додається до робочої документації аудитора та може бути використаний в якості аудиторських підтверджень. При цьому висновок повинен бути достатньо повним і детальним, щоб досвідчений аудитор міг, ознайомившись з ним, отримати повне уявлення про проведenu експертом роботу.

При застосуванні підприємством системи комп'ютерної обробки даних аудитор повинен узгодити з керівником господарюючого суб'єкта наступні питання:

- можливість залучення експерта з метою вивчення комп'ютерної системи підприємства;
- характер виконання прийомів і способів перевірки з використанням системи комп'ютерної обробки даних (виведення на дисплей або роздрукування документів, підготовлених в середовищі комп'ютерної обробки даних клієнта).

Створений безпосередньо перед проведенням перевірки план визначає послідовність дій аудитора, тобто за якими напрямками і з якою інтенсивністю

буде проводитись перевірка. Для кращого огляду і раціональної постановки завдань можуть використовуватись графіки, діаграми і комп'ютерні системи. Програма аудиторської перевірки необхідна для найбільш ефективного розподілу роботи всередині аудиторської групи і для контролю за ходом аудиторської перевірки з боку керівництва аудиторської фірми.

Розглянуті вище моменти стосувалися загальних питань аудиторської перевірки, які виникають при перевірці будь-якої ділянки обліку. Однак при перевірці дебіторської заборгованості виникають ряд специфічних питань вивчення бізнесу клієнта:

- класифікація основних контрагентів-дебіторів;
- вивчення методики формування резерву сумнівної заборгованості, яка закріплена в обліковій політиці підприємства;
- порядок організації аналітичного обліку дебіторів на підприємстві;
- поширеність і різноманітність форм розрахунків, що застосовуються на підприємстві, зокрема вексельних розрахунків.
- аналіз зміни оборотності дебіторської заборгованості за певний період та впливи на цей показник різних факторів.

Ризик проведення аудиторської перевірки являє собою ризик аудитора, пов'язаний з підготуванням неправильного висновку за фінансовими документами. У світовій науковій літературі часто розглядають загальний аудиторський ризик, як сукупність двох видів: ризику від наявних фальсифікованих фінансових документів і ризик від того, що аудитор не зможе їх виявити. Перший вид ризику не підлягає контролю з боку аудитора. Аудитор оцінює ризик, який має відношення до підприємства, проте не може ніяк його змінити. Другий вид ризику має назву ризику невиявлених викривлень. Він може контролюватися аудитором шляхом вибору і проведення відповідних аудиторських процедур, спрямованих на формування конкретних висновків за діловими операціями і бухгалтерськими балансами. Ризик наявності викривлень у фінансових документах має два аспекти: внутрішній і ризик у разі контрольної перевірки.

Ризик контролю у випадку базового підприємства пропонується здійснювати за принципом експертної оцінки (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Визначення ризику контролю

Параметр	Значення, %
1	2
Бездоганний стан внутрішнього контролю	10,0
Відсутність підрозділу внутрішнього контролю	30,0
Відсутність плану перевірок діяльності підприємства	50,0
Відсутність фактів перевірок ділянки, щодо якої здійснюється аудит (у нашому випадку-дебіторської заборгованості)	100,0

Ризик невиявлення за даним базовим підприємством можна оцінити як 50 відсотків (експертним шляхом).

Висновки до розділу 3

На першому етапі аудиторської перевірки дебіторської заборгованості здійснюється розрахунок гранично допустимої величини дебіторської заборгованості, тобто такого обсягу дебіторської заборгованості, який не веде підприємство до погіршення його фінансового стану. Аудитор повинен перевірити первинні документи, які підтверджують виникнення дебіторської заборгованості: договори, накладні, рахунки-фактури, касові та банківські документи, векселі. Обов'язковій перевірці підлягають всі розрахункові документи, які відносяться до дебіторської заборгованості, яка перевищує гранично допустимий рівень. Вважаємо, що за всіма іншими розрахунковими документами також потрібно провести контрольну перевірку, проте лише за методом випадкового відбору. Величина такого відбору не повинна бути меншою за 10%, що забезпечить зменшення похибки вибірки.

Наступним етапом є розподіл сум дебіторської заборгованості на нормальну (або, іншими словами, оптимальну), сумнівну, прострочену і безнадійну. Для кожного з цих видів дебіторської заборгованості здійснюється перевірка реальності їхніх сум. Реальність кожної суми дебіторської заборгованості має бути підтверджена як первинними документами, так і актами звірок взаємних розрахунків. У зв'язку з цим підприємства повинні проводити інвентаризацію усіх своїх розрахунків. Інвентаризація не повинна обмежуватися лише проведенням перед поданням річної бухгалтерської звітності, як цього вимагає законодавство. Вона повинна давати відповіді на такі питання: яка є сума неузгодженої дебіторської заборгованості, які суми безнадійних боргів та сумнівної заборгованості, чи є такі суми заборгованості, за якими минув термін позовної давності. Підприємство за результатами інвентаризації повинно отримати інформацію про найменування та адреси дебіторів, суми їхніх заборгованостей, з якого часу та на підставі чого вони утворилися. Також потрібно з'ясувати, з вини яких посадових осіб виникла дебіторська заборгованість, за якими минув термін позовної давності, чи нема в цьому випадку зловживань.

ВИСНОВКИ

Об'єктом дослідження дипломної роботи є система обліку, аналізу і аудиту ТОВ «Реаліта».

Предметом дослідження є теоретико – методологічні та адміністративно – правові засади організації обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості.

Мета досліджень – теоретичне й методичне обґрунтування положень та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення методики обліку і аудиту дебіторської заборгованості, яка забезпечить організаційно-економічні умови ефективної діяльності підприємства.

Вихідні дані для проведення роботи:

- законодавчі та нормативні документи України;
- галузеві інструкції;
- наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених – економістів, науково – практичних конференцій;
- періодичні видання, статистичні дані;
- дані бухгалтерського обліку ТОВ «Реаліта»

Наукова новизна - загальним результатом проведеного дослідження є формування єдиної економічної концепції розрахунків з покупцями шляхом постановки, теоретичного обґрунтування і вирішення проблем, пов'язаних з вдосконаленням організації обліку і аудиту дебіторської заборгованості на методичній основі. Реалізація підходу забезпечила отримання в процесі дослідження таких науково обґрунтованих результатів: удосконалено методичний підхід до класифікації дебіторської заборгованості, проведено детальну систематизацію методів та видів оцінювання дебіторської заборгованості, удосконалено методику визнання дебіторської заборгованості, як об'єкту обліку.

Економічний ефект досягається збільшенням прибутку підприємства за рахунок оптимізації процесу формування дебіторської заборгованості на підприємстві.

В першому розділі було розкрито економічна сутність дебіторської заборгованості як об'єкту обліку і аудиту. Проаналізовано склад та представлена класифікація дебіторської заборгованості. Був проведено огляд нормативно – правових документів та спеціальної літератури з обліку розрахунків з постачальниками та покупцями. Надано характеристику діяльності підприємства за 2019 – 2020 роки та проведено фінансовий аналіз діяльності підприємства з розрахунком основних показників, які його характеризують.

В другому розділі було надано економічної сутності дебіторської заборгованості як об'єкту обліку, наведено документальне оформлення операції з обліку розрахунків з постачальниками і покупцями та проаналізована організація аналітичного та синтетичного обліку операцій з постачальниками та покупцями на ТОВ «Реаліта».

В третьому розділі було представлено мету, завдання та джерела інформації для аудиту розрахунків з покупцями. Представлено програму аудиту дебіторсько – кредиторської заборгованості, проаналізовано організацію та інвентаризацію внутрішнього контролю за дебіторською заборгованістю на підприємстві. Також розділ присвячено розробці пропозицій щодо удосконалення обліку і аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві. А саме:

1. Здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування;

2. Використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги по строкам непогашення (до 3-х місяців, до 6-и місяців, до 12-и місяців);

3. Використовувати метод розрахунку з покупцями, що широко використовується в країнах з розвинутими ринковими відносинами – метод надання знижок за дострокової оплати;

4. Створювати резерв сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності, а використовувати його протягом звітного року;

5. Впровадити в практику управління лімітування дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і у розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми;

6. Удосконалити контроль стану розрахунків з дебіторами, зокрема за протермінованими заборгованостями, своєчасно виявляючи такі види дебіторської заборгованості, які є недопустимими для підприємства;

7. Застосовувати алгоритм рейтингової оцінки платоспроможності покупців і замовників, базується на оцінці якісних та кількісних показників покупців і дозволяє прийняти рішення щодо управління дебіторською заборгованістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ганусич В. О., Гурська І. В. Облік дебіторської заборгованості: управлінський та організаційний аспекти. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка, 2016, 1 (1): 441-445.
2. Соловей Н. В., Маліношевська К. І. Проблеми обліку дебіторської заборгованості. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури, 2016, 25.25.
3. Пінчук Т. А., Шрам Т. В. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. Ефективна економіка, 2014, 10.
4. Гайдучок Т. С., Цегельник Н. І. Основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі. Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси, 2012, 9 (1): 190-199.
5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ; Мінфін України від 08.10.1999 № 237 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0725-99> (дата звернення: 06.12.2021)
6. Про внесення змін і доповнень до деяких положень (стандартів) бухгалтерського обліку : Наказ; Мінфін України від 30.11.2000 № 304 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0905-00> (дата звернення: 06.12.2021)
7. Костюнік О. В., Павлюк К. П. Класифікація дебіторської заборгованості. Агросвіт, 2014, 10: 73-76.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14> (дата звернення: 06.12.2021)
9. Податковий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 06.12.2021)

10. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ; Мінфін України від 09.12.2011 № 1591 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1557-11> (дата звернення: 06.12.2021)

11. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Інструкція; Мінфін України від 30.11.1999 № 291 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0893-99> (дата звернення: 06.12.2021)

12. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку : Наказ; Мінфін України від 29.12.2000 № 356 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0356201-00> (дата звернення: 06.12.2021)

13. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Національного банку України; Положення, Форма типового документа, Журнал, Акт від 29.12.2017 № 148 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0148500-17> (дата звернення: 06.12.2021)

14. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : Постанова Національного банку України; Інструкція, Форма типового документа, Повідомлення, Доручення, Вимоги, Розпорядження, Вказівки, Реєстр від 21.01.2004 № 22 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0377-04> (дата звернення: 06.12.2021)

15. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ; Мінфін України від 07.02.2013 № 73 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0336-13> (дата звернення: 06.12.2021)

16. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ; Мінфін України від 28.05.1999 № 137 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0392-99> (дата звернення: 06.12.2021)

17. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ; Мінфін України від 20.10.1999 № 246 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0751-99> (дата звернення: 06.12.2021)

18. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ; Мінфін України від 29.11.1999 № 290 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0860-99> (дата звернення: 06.12.2021)

19. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : Наказ; Мінфін України від 31.12.1999 № 318 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0027-00> (дата звернення: 06.12.2021)

20. Slobodianiuk O. V., Yakobchuk M. S., Kovtunova N. S. Управління оборотними активами для ефективної роботи підприємства. Вісник НУБГП. Серія "Економічні науки", 2018, 1.81: 225-235.

21. Архієреєв С. І., Жмінська Л. А. Визначення економічної сутності оборотних коштів та джерел їх формування. Вісник Національного технічного університету ХПІ. Сер.: Технічний прогрес та ефективність виробництва, 2013, 21: 171-178.

22. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання" : Наказ; Мінфін України від 31.01.2000 № 20 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0085-00> (дата звернення: 06.12.2021)

23. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 "Вплив змін валютних курсів" : Наказ; Мінфін України від 10.08.2000 № 193 // База даних «Законодавство України» /

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0515-00> (дата звернення: 06.12.2021)

24. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції" : Наказ; Мінфін України від 26.04.2000 № 91 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0284-00> (дата звернення: 06.12.2021)

25. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 : Наказ; Мінфін України від 07.07.1999 № 163 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0499-99> (дата звернення: 06.12.2021)

26. Москалюк Г. О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрямки удосконалення і розвитку. Ефективна економіка, 2013, 3.

27. Терещенко, М. К. Деякі аспекти удосконалення обліку, аналізу і аудиту дебіторської заборгованості підприємства; Certain aspects of improving accounts, evaluation and audit of receivables of enterprises. Науковий журнал Економічний вісник Національного гірничого університету; Научный журнал Экономический вестник Национального горного университета; Scientific journal Economic Bulletin of the National Mining University, 2014.

28. Венгерук, Н. П. Шляхи удосконалення методики аудиту дебіторської заборгованості. Міжнародний науковий журнал Науковий огляд, 2014, 5.4.

29. Макаренко, А. П.; Ахмедова, Д. В. Удосконалення аудиту короткострокової дебіторської заборгованості. Агросвіт, 2018, 2: 45-51.